

ସ୍ମୃତିତ କଦାପି ନୁହେଁ ଫିକାବାର

ଡଃ ମନୋରମା ବିଶ୍ୱାଳ ମହାପାତ୍ର

ସ୍ମୃତି ତ କଦାପି ନୁହେଁ ଫିକିବାର

ସ୍ବାଧୀପିକା ଡକ୍ଟର ମନୋରମା ବିଶ୍ୱାଳ ମହାପାତ୍ର

ଓଡ଼ିଶା ଶ୍ରମ ଚଳାଚଳ

ସ୍ମୃତି ତ କଦାପି ନୁହେଁ ଫିଙ୍ଗିବାର

ଲେଖିକା :

ପ୍ରାଧ୍ୟାପିକା ଡକ୍ଟର ମନୋରମା ବିଶ୍ୱାଳ ମହାପାତ୍ର
ପ୍ରାଧ୍ୟାପିକା ରମାଦେବୀ ମହାଳା କଲେଜ, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ୭୫୧୦୦୭
ପ୍ରୀତିମୟା, ୧୮୫, ଆରୁଘ୍ୟବିହାର ଭୁବନେଶ୍ୱର-୧୩

ପ୍ରକାଶକ :

ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦ ଚରଣ ପାତ୍ର

ଓଡ଼ିଶା ବୁକ୍ ଷ୍ଟୋର

ବିନୋଦ ବିହାରୀ, କଟକ-୭୫୩ ୦୦୨

ପ୍ରଚ୍ଛଦ :

ଶ୍ରୀ ଅଶ୍ୱୀତ୍ ମୁଖାର୍ଜୀ

ପ୍ରଥମ ପ୍ରକାଶ :

ଅକ୍ଷୟ କୃତୀୟା—୫ ମେ, ୧୯୯୨

ମୁଦ୍ରଣ :

ଗୀତାଞ୍ଜଳି ପ୍ରେସ

କଟକ-୨

ମୂଲ୍ୟ : ଦଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

SMRUTI TA KADAPI NUHE PHINGIBARA

Dr. Manorama Biswal Mohapatra

Reader in Oriya, R. D. Women's College
Bhubaneswar-7, Phone-531113

Published by

Sri Govinda Charan Patra

ORISSA BOOK STORE

Binod Behari, Cuttack-753 002

Cover design :

Asit Mukherjee

1st. Publication :

Akhaya Trutiya—5th May, 1992

© Basab Mohapatra

Printed at :

Gitanjali Press

Cuttack-2

Price : Rs. 10-00

ଉତ୍ସର୍ଗ

ପ୍ରଥ୍ବବତୀ ସମାଲୋଚକ

ପ୍ରଫେସର ଡକ୍ଟର ଶରଣେଶ୍ୱର ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ

ମନୋରମା ମହାପାତ୍ର

ଦୁଇ ପଦ

‘ମୁଁ ତ କଦାପି ନୁହେଁ’ ପଞ୍ଜିବାର’ ଶୀର୍ଷକ ଲେଖାଗୁଡ଼ିକ ଧରଣୀର ରଚିବାର ସାହିତ୍ୟ ବିଶେଷାଙ୍କରେ ହିମାଗତ ଭାବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ସାରିଛି । ଆଉ କେତୋଟି ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କିତ ଲେଖା ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ପତ୍ରିକାରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି । ମୁଖ୍ୟତଃ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ମୃତିର କଥା, ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନା ନୁହେଁ । ଆଜି ସେଗୁଡ଼ିକ ଏକାଠି ପ୍ରକାଶିତ ହେବା ଅବସରରେ ପ୍ରକାଶକ ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦଚରଣ ପାତ୍ର ଏବଂ ଧରଣୀର ଶ୍ରୀ ତଥାଗତ ଶତପଥୀ ସମ୍ପାଦକଙ୍କୁ ଧନ୍ୟବାଦ ଜଣାଉଛି ।

ପ୍ରୀତମ୍ବର

ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା

* ମେ, ୧୯୯୨

ମନୋରମା ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶିତ କବିତା ପୁସ୍ତକ ଗ୍ରନ୍ଥ

କବିତା

- * କଶଳସ୍ୱ
- * ବ୍ରତତୀ
- * ଫୁଲଫୁଟା ମୁହୂର୍ତ୍ତ
- * ସ୍ମୃତି, ଶ୍ରାବଣ ଓ ପ୍ରତିବନ୍ଧ
- * ସ୍ୱାତୀଲଗ୍ନ
- * ଜହ୍ନୁରତର ମୁହଁ
- * ଏକଲ ନଈର ଗୀତ
- * ସ୍ୱାତୀ ଲଗ୍ନର (ହିନ୍ଦି ରୂପାନ୍ତର)

ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ (କବିତା)

- * କେତେ କଥା କେତେ ଗୀତ (ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ)
- * ଆମେସବୁ ଟିକିଫୁଲ (ଶିଶୁ ସାହିତ୍ୟ)

ପ୍ରବନ୍ଧ ଓ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ

- * ଥରେ ଖାଲି ଡାକିଦେଲେ
- * ମାନସିଂହଙ୍କ କାବ୍ୟ ଜୀବି (ପ୍ରବନ୍ଧ)

ସୂଚୀ

୧ । ସ୍ମୃତି ତ କଦାପି ନୁହେଁ ଫିଙ୍ଗିବାର	୧
୨ । ଶାନ୍ତି ନିକେତନରେ କବିତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ	୯
୩ । କବି ରସାନ୍ତନାଥ ଏବଂ ବାଉଲ୍ ଗାନ୍	୧୨
୪ । ବସନ୍ତର ବୈତାଳିକ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ସବମୁଖର ଶାନ୍ତିନିକେତନ	୧୫
୫ । ଜଗତେ ହଜେନା କିଛି ହଜେ ଜୀବନେ	୧୮
୬ । ଜୀବନ ଯେଉଁଠି ଜୀବନ ରୁହେଁ	୨୨
୭ । କବିତାର ବସୁନ୍ଧରା	୨୫
୮ । ରସାନ୍ତନାଥ ଏବଂ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ	୨୭
୯ । <u>କବିତା କ'ଣ ଏବଂ କାହିଁକି</u> (କବିତା ଆତ୍ମବିବରଣ)	୩୩
୧୦ । ସାଲନ୍ଦୀ, ସୁଲଗ୍ନା ଏବଂ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶୋକର	
ପୁନରବୃତ୍ତି	୪୨
୧୧ । <u>ସାପ୍ତକିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତା</u>	୪୫

ସ୍ମୃତି ତ କଦାପି ନୁହେଁ ପିଙ୍ଗିବାର

—ଏକ—

ଏହି ସ୍ମୃତି ଶବ୍ଦଟା ମନ ଭିତରେ କେମିତି ଗୋଟାଏ ଆଚ୍ଛନ୍ନତା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଭଜା ଭଜା ଅନୁଭୂତି ସହିତ ଆପେ ଆପେ ମନ ପଛକୁ ଟାଣି ହୋଇଯାଏ । ଏଇ ଭରପୂର ସଂସାର ଭିତରେ ଶରୀର ପାଇଁ ହେଲେ ବି ମନଟା ଅଟକି ଯାଏ କେଉଁଠି ଯେମିତି । ସ୍ମୃତିମୟତାରେ ମନ ଭରିଯାଏ । ଅଗାଧ ସବୁବେଳେ ସୁନ୍ଦର ମନେହୁଏ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତେ ମଧୁର ହେଲେ ବି ସେପରି ଭଲ ଲାଗେନି କାହିଁକି ? ଆଜି ଲାଏ ବାସ୍ନାପରି ସ୍ମୃତି ହୃଦୟ ଆଉ ମନକୁ ମହକାଇ ଦିଏ । ସ୍ମୃତିବିହୀନ ମନ ଭିତରେ ଶ୍ଳେଷ ବଡ଼ କେତେ ସ୍ମୃତି ଦାନା ବାନ୍ଧେ । କିନ୍ତୁ ଅନେକ ସମୟରେ ଏଇ ସ୍ମୃତିମୟ ଅଗାଧ ଆବେଗରେ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଏ ।

ସେମିତି ମୋ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ସ୍ମୃତି । ଜୀବନକୁ ନିର୍ମାଣ କରିବାର ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଦେଖୁଥିଲି, ସାଧନାମୟ ଏବଂ ସଫଳମୟ ଜୀବନ ଭିତରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ମୋ ପାଇଁ ଆଲୋକବର୍ତ୍ତୀକା ହୋଇ ଯେମିତି ଆଜି ବି ମୋତେ ଆହ୍ୱାନ କରୁଛି । ତାର ସଙ୍ଗୀତଭରା ସକାଳ, ଉପାସନାମୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ଭିତରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ମୋ ମନରେ ଆଜି ବି ଘାସାନ୍ତତା । ଶାନ୍ତ ସରଳ ଆରାଧ୍ୟକ ପରିବେଶ ଭିତରେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତତା ଝିଅଟିଏ ଶାନ୍ତିନିକେତନ । ଯାହାର ଆକାଶଭରା ଗୀତ ଭିତରେ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ଅଶ୍ରୁଳ ହେଉଛି ମୋର ଅଗାଧକୁ । ମୋର ସୁକୁମାର ସ୍ମୃତିକୁ ।

ବର୍ଷାର ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଅପରୂପା, ଅସୁବା, ଓଦା କୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ ଗୁହାଣୀ ଭିତରେ ମୋ କାନରେ ଏବେ ବି ଧ୍ୱନିତ ହେଉଛି—

“ମେଘ ବଲେଛେ ଯାବ ଯାବ
 ଶୁଭ ବଲେଛେ ଯାଇ
 ସାଗର ବଳେ କୁଲ ମେଲେଛେ
 ଆମିତ ଆର ନାଇ”

ସଙ୍ଗୀତ ମୋ ଶ୍ରେଣୀବର ସହଚର ଥିଲା । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ସେହି ସାଙ୍ଗୀତିକ ପରିବେଶ ସେମିତି ମୋ ଭିତରେ ସଙ୍ଗୀତର ଝରଣା ବୁଢାଇ ଦେଲା । ପାଠପଢ଼ା ବାହାରେ ରଖନ୍ତୁ ସଙ୍ଗୀତ ମୋର ପ୍ରିୟ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଗଣ୍ଡର ସ୍ଫୁଟର ସ୍ଵର ଉତ୍ତରରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବେଳେ ବେଳେ ମୋର ସମଗ୍ର ସତ୍ତ୍ୱ ଆଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇଯାଏ । ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାଧିଆ ଜହ୍ନବତି କିମ୍ବା ଜେଣିଉନର ନରମ ସକାଳର ଦଳ ଦଳ ପୁଅଙ୍କର ସନ୍ନିଳିତ କଣ୍ଠର କୋରସ ଭିତରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଅଧିକ ପ୍ରାଣତଞ୍ଚଳ ହୋଇ ଉଠୁଥିଲା ଯେମିତି । କବିଗୁରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ସାଧନାର ପୀଠ ଶାନ୍ତିନିକେତନ । ତାହା ଥିଲା ତାଙ୍କ ସ୍ଵପ୍ନର ରୂପରେଖ । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ପାଠପଢ଼ା ସକାଳ ସାତଟାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥାଏ । ଖୋଲା ଆକାଶ ତଳେ ଗଛମୂଳର ବେଢ଼ା ଉପରେ କ୍ଳାସସବୁ ହେଉଥିଲା ସେତେବେଳେ । ସେଇ ବାଲିଶ ବର୍ଷ ତଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମୋର ମନେ ହେଉଥିଲା— ସେଇ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ବୋଧହୁଏ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର “ସବୁ ଯାଇଛି”ର ଦେଶ । ସେଠାରେ ମନ ଆପେ ଆପେ ଉନ୍ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ଚଢ଼େଇ ପରି । ‘ତା’ର ଆକାଶଭରା କୋଲେ, ମୋହର ଦୋଲେ ହୃଦୟ ଦୋଲେ’—ଆଶ୍ରମ ସଙ୍ଗୀତର ଏଇ ଯୋଡ଼ିଏ ଧାଡ଼ି ବଡ଼ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ମନେ ହେଉଥିଲା ସେତେବେଳେ । ସେ କଥା ଆଜି ଭବିଷ୍ୟତି ଅପୂର୍ବ ଭାବରେ ହୃଦୟ ଭରି ଉଠୁଛି । ସଙ୍ଗୀତ ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଇବାର ମନ୍ତ୍ରରେ ଘଷିତ କରାଏ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ଭାବରୁ ସଙ୍ଗୀତର ସୃଷ୍ଟି ପିଲାଦିନରୁ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ଯେଉଁ ଆଡ଼କୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ରହିଥିଲା । ତାଙ୍କର ପିତା ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକର ବିକାଶ ପାଇଁ ଆବଶ୍ୟକ ସୁବିଧା କରି ଦେଉଥିଲେ । ଏହିପରି ଏକ ଅନୁକୂଳ ପରିବେଶରେ ସେ ଆପଣାର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ବିକାଶ କରିବା ଲାଗି

ସକଳ ସୁବିଧା ଲଭ କରିଥିଲେ । ରାଗାନ୍ତନାଥଙ୍କ ଜୀବନ ସହିତ ଆମେ ଏ ଦେଶରେ ସାଧାରଣ ଯୁବକ ଜୀବନର କି ତୁଳନା ବା କରିପାରିବା । ଉପଯୁକ୍ତ ସୁବିଧା ସୁଯୋଗ ଅଭାବରୁ କେତେ ପ୍ରତିଭା ଅକାଳରେ ଲିଭି ଯାଉଛି ; ତାର ଇସ୍ତଫା ନାହିଁ ।

ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କର ତପସ୍ୟା ସ୍ଥାନ ସପ୍ତପର୍ଣ୍ଣିର ମଣ୍ଡପ ନିକଟରେ । ଅଁଳା ଓ ଶାଳଗଛର ଛାଇ ଯେଉଁଠି ଦୋଳିଗଲେ ; ପୁଣି ଗ୍ରୀଷ୍ମ ମନ୍ଦିର ନିକଟରେ ଥିବା ଶାଲ୍ ବଥ ଓ ଆମ୍ବୁଜୀ ତଳେ ବି କେବେ କେବେ ଆମର ଏମ୍. ଏ. କ୍ଲାସ ହେଉଥିଲା । ସବୁ ଭିତରେ କିପରି ଏକ ନୂଆ ଜୀବନର ଝଲକ । ନୂଆ ସୃଷ୍ଟିର ସ୍ବୟମ ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲି ସେତେବେଳେ । ସେସବୁ ଆଜି ସ୍ମୃତି ଆଉ ସ୍ମୃତି ହିଁ କେବଳ ।;

—ଦୁଇ—

ଭାରତବର୍ଷ ଦେଉଛି ବିଶ୍ୱମାନବ ଓ ବିଶ୍ୱସଂସ୍କୃତିର ମିଳନ ଭୂମି । ପ୍ରାଚୀନ ଉତ୍ତନସ୍ତବ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିରୁ ରାଶାନ୍ତରାସ ଅନେକ ପ୍ରେରଣାମୟ ଉପାଦାନ ପାଇଛନ୍ତି । ପ୍ରାଚୀନ ଶାସ୍ତ୍ର ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ନୂତନ ଜୀବନ-ପ୍ରେରଣା ହୋଇ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି । ୧୯୦୧ ମସିହାରେ ରାଶାନ୍ତରାସ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଛଅଜଣ ଛାତ୍ରଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଆପଣାର ବିଦ୍ୟାଳୟଟି ଲାଗି ରାଶାନ୍ତରାସଙ୍କୁ ଯେ କେତେ ବାଧାଦିଆଁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଛି ତାହାର ସୀମା ନାହିଁ । ୧୯୨୧ ମସିହାଠାରୁ ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ବିଶ୍ୱ-ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ, ଦର୍ଶନ, ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟ, ଭାରତୀୟ କଳା ଓ ଭାରତୀୟ ନୃତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତର ଅଧ୍ୟାପନା ଓ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଲାଗି ବିଶ୍ୱଭାରତୀ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକ ଅଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ଥାନରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରିଛି । କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଧର୍ମକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ନ କହି ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମନିଷ୍ଠା ଓ ଧର୍ମ ବାସନାକୁ ହିଁ ଏଠାରେ ଉଚ୍ଚତମ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଛି । ନାନା ଘୃଣା ଓ ଦେଶରେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ବିମୁଖ ନ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ପରସ୍ପରର କଳା, ସାହିତ୍ୟ ଓ ସଙ୍ଗୀତ ଜଗତରେ ପରସ୍ପରକୁ ଚିହ୍ନିବ, ପରସ୍ପରଠାରୁ ଗ୍ରହଣ କରିବ ଓ ପରସ୍ପରକୁ ଦାନ କରିବ—ଏହାହିଁ ବିଶ୍ୱଭାରତୀର ମୂଳକଥା ।

“ଦିବେ ଆଉ ନବେ
 ମିଳିବେ ମିଳିବେ
 ଯାବେ ନା ଫିରେ
 ଏଇ ଭାରତେଇ ମହାମାନବେରୁ
 ସାଗରତୀରେ ।”

୧୯୧୩ ମସିହାରେ ରାମାନୁଜାୟଙ୍କୁ ନୋବେଲ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଗଲା । ଭାରତ ପରି ପଶ୍ଚାତ୍ତତ୍ତ୍ୱ ଗଣ୍ୟରେ ଏଭଳି ପ୍ରତିଭାଧାରୀ ଯେ ଜନ୍ମିଛନ୍ତି ତାହା ପୃଥିବୀଯାକର ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କଲା । ଗାର୍ଲୀ, ରାମାନୁଜାୟ ଓ ଅରବିନ୍ଦ ଏଇମାନେ ତ ଏ ଦେଶର ଯଥାର୍ଥ ବାଣୀ— “ଇଶାବାସ୍ୟମିଦଂ” ମନ୍ତ୍ରଟି ହେଉଛି ଏ ଦେଶର ଗଜଯୋଗ । ଏ ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଯେପରି ମୋ ଭିତରର ସୁପ୍ତ ଚେତନାଟିକୁ ଜଗାଇ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି । ଏଇ ଜାଗୁଡ଼ି ଭିତରେ କେତେ ଆକୁଳତା, କେତେ ଆନନ୍ଦିକତା ଯେ ଛପି ରହିଛି ତାର ଇସ୍ତବ ନାହିଁ । ବିଶ୍ୱଭାରତୀୟ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗଛ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଫୁଲ, ନିଃଶବ୍ଦ ଗନ୍ଧି ସବୁଗୁଡ଼ିକ ମୋ ପ୍ରାଣ ଭିତରେ ଏକ ଅପୂର୍ବ ପୁଲକ ସୃଷ୍ଟି କରିଛି । ଏତେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ, ଏତେ ଆନନ୍ଦ, ଏତେ ପ୍ରାଣପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ ଅନ୍ୟ କେଉଁଠି ଥିବ ବୋଲି ମୁଁ କଳ୍ପନା କରିପାରୁନି ।

ରାମାନୁଜାୟଙ୍କ ଘରର ନାମ “ଉତ୍ତରାୟଣ” । ଏହି ଉତ୍ତରାୟଣ ପାଖରେ ଆଉ କେତୋଟି ଛୋଟ ଛୋଟ ଘର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ କବି ତିଆରି କରିଥିଲେ । ସେଗୁଡ଼ିକର ନାମ ହେଲା “କୋଣାର୍କ”, “ଉଦୟନ୍”, “ଶ୍ୟାମଳୀ”, “ପୁନଶ୍ଚ”, “ଉଦିତୀ” ଓ “ବିସ୍ମୟ” । ଏହା ପୂର୍ବରୁ ଆଉ ଦୁଇଟି ଛୋଟ ଘର ସେ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଯାହାର ନାମ ଥିଲା “ପ୍ରାନ୍ତିକ୍ ଓ ଦେହଲୀ”—ବର୍ତ୍ତମାନ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ପାଖରେ ରେଲୱେ ଷ୍ଟେସନ ଏହି ପ୍ରାନ୍ତିକ ନାମରେ ନାମିତ ।

“ଉଦୟନ୍” ଘର ଗୁରୁପାଖରେ ଚମତ୍କାର ପରିବେଶ, ସୁନ୍ଦର ଶିଳ୍ପମୟ ଗଡ଼ର ଚୂଡ଼ାନ୍ତ ବିକାଶ ଘଟିଛି ଯେମିତି । କବି ରାମାନୁଜାୟ ତାଙ୍କ ନିଜ ରୁଚି ଅନୁସାରେ ଏହି ଘରସବୁ ତିଆରି କରିଥିଲେ । ଘର ଗୁରୁପାଖରେ ଲମ୍ବା ବାରଣ୍ଡା—ଗୁରୁପାଖ ଖୋଲା ମେଲା । ଦୂର ଦୂରାନ୍ତରୁ ଆଲୁଅର ବର୍ଣ୍ଣବିଭା ଫିଟିପଡ଼େ—ପବନର ଦୂରନ୍ତ ବାସ୍ନାରେ ଚତୁର୍ଦିଗ ମହକିଯାଏ, ଦେଶବଦେଶରୁ ଯେଉଁ ଭ୍ରମଣକାଶ୍-ମାନେ, ଯେଉଁ ଗବେଷକମାନେ ଆସନ୍ତି ସେମାନେ ଏହି ଉତ୍ତରାୟଣ ଘରଗୁଡ଼ିକର କାଳଜୟୀ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ନ ହୋଇ

ରହୁପାରନ୍ତନ । ଏଇ ଭିତରର ସ୍ଥାପତ୍ୟର ଡିଜାଇନ୍ ସବୁ ପ୍ରାଚ୍ୟ ଓ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟରୁ ଅଣାଯାଇଛି । ଏଇର ପ୍ରବେଶ ଦ୍ଵାରର ଖୋଲ ବାରଣ୍ଡାଟା ଠିକ୍ ଗୋଟିଏ ସ୍ଟେଜ୍ ପରି । ଲୀନ୍ ଦେଶର “ସମର ଥ୍ରଏଟର” ସ୍ଟେଜ୍‌ର ଅନୁକରଣ । ଏଇ ଭିତରେ ପଶିବାର ଯେଉଁ ଦ୍ଵାର ତାହା ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଲ କାରୁକାର୍ଯ୍ୟମୟ । ସେଗୁଡ଼ିକରେ ମୋଗଲ କୀର୍ତ୍ତିର ସ୍ଵାସର ଅଙ୍କିତ । ଦୁଇପାଖରେ ଥିବା ଖୋଲ ବାରଣ୍ଡାର ପିଲରଗୁଡ଼ିକରେ ବୌଦ୍ଧ ସ୍ଥାପତ୍ୟର ସୁନ୍ଦର ନିଦର୍ଶନ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ । ତା ଉପରେ ଥିବା ପ୍ୟାନେଲ୍‌ମାନ ରସାନ୍ତରାସକ ଅଙ୍କା ଚିତ୍ରର ପ୍ରତିଲିପି ଦ୍ଵାରା ସଜ୍ଜିତ । ଏଇ ଭିତରେ ଏକ ପ୍ରକାଶ୍ଵ ହଲ୍, ଯାହାକି ଏକ ଚମତ୍କାର କାଠର କାରୁକାର୍ଯ୍ୟ ଦ୍ଵାରା ଚିତ୍ରମୟ । ଚାରିପାଖରେ ବସିବା ପାଇଁ ସ୍ଥାନ ଏବଂ ମଝିରେ ପାଙ୍କା । ବିଶେଷ ବିଶେଷ ଅନୁଷ୍ଠାନ ଏଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୁଏ । ଏଇର ବଢ଼ିଲ ସ୍ଥାନ ଶିଳ୍ପୀ ଅବମାନ୍, ରସାନ୍ତରାସ, ନନ୍ଦଲଲ ଏବଂ ପ୍ରତିମାଦେବୀ ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଛବିରେ ସୁସଜ୍ଜିତ । ଚାରିଆଡ଼େ ଅପୂର୍ବ ଚିତ୍ରମୟ ପରିବେଶ । ଆକାଶ ଯେତେବେଳେ ମେଘମୟ ହୋଇଉଠେ, ମୌନ ଗମ୍ଭୀର ତପସ୍ଵୀ ପରି ଶାନ୍ତି ଯେତେବେଳେ ଶୂନ୍ୟାନ୍ ହୋଇଯାଏ, ନିରାଶ୍ରୟ ଧ୍ୟାନକବି ରସାନ୍ତରାସ ଆପଣା ଭିତରେ ଅତି ବେଶି ଏକୃଷ୍ଟିଆ ହୋଇଯାଉଥିବେ ହୁଏତ ଏବଂ କବିତା ଲେଖିଥିବେ—

ଆସାଡ଼ ସନ୍ଧ୍ୟା ଭନୟେ

ଏଇ ଗେଲରେ ଦିନ ବୟେ

×

×

×

ଏକଲ ବସେ ଘରେର କୋନେ,

କି ଭାବି ଯେ ଆପନ ମନେ—ଇତ୍ୟାଦି ।

—ଚିନ୍—

ସାରାଦିନର କ୍ଳାନ୍ତି, ସନ୍ଧ୍ୟାର ବର୍ଣ୍ଣବିଭା, ସକାଳର ଉଦୟ ସୂର୍ଯ୍ୟ,
ଏ ସମସ୍ତ (ବିଗତି) ମୋ' ସହିତ ସବୁବେଳେ ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଛି ।
ଜଗତର ଆନନ୍ଦ ଯଜ୍ଞରେ ମୁଁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ।

“ଜଗତେ ଆନନ୍ଦ ଯଜ୍ଞେ ଆମାର ନିମନ୍ତ୍ରିତ
ଧନ୍ୟ ହଲ ଧନ୍ୟ ହଲ ମାନବ ଜୀବନ”

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନର ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ, ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ ଭିତରେ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ
ଯେତେବେଳେ ଚିନ୍ତାମଗ୍ନ, ଆକାଶ ଅନ୍ଧକାର ମଗ୍ନ, କିଏ ମୋର ଗାଣା
ତାରରେ ଏପରି ଝଙ୍କାର ଦିଏ । କେଉଁ ଦିପ୍ତିକ ବାଣୀ ବ୍ୟାକୁଳ ସ୍ଵରରେ
ବାଜୁଛି ଜାଣେନା; କିନ୍ତୁ ତା'ର ଗୁଞ୍ଜରଣରେ ପ୍ରାଣ ପୁର ଉଠୁଛି । କେଉଁ
ବେଦନାରେ ହୃଦୟ ଅଶ୍ରୁସ୍ରାବରେ ଭରିଯାଉଛି । ରସାନ୍ତନାଥଙ୍କ
ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତା ଏଇଭଳି ରହସ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ । ରସାନ୍ତନାଥ ବିଶ୍ଵ ଦେବତାଙ୍କୁ
ପ୍ରଧାନତଃ ଆନନ୍ଦମୟ କରି ଦେଖିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ସେ ସତ୍ୟର
ଆନନ୍ଦ ରୂପ ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ରସାନ୍ତନାଥଙ୍କ କବିତା
ପଢ଼ିବାବେଳେ କିମ୍ବା ରସାନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ଶୁଣିଲା ବେଳେ କିପରି ଏକ
ଅପୂର୍ବ ସ୍ଥିଗ୍ଧତାରେ ମନ ଭରିଉଠେ; ଜୀବନ ମରଣର ସୀମାରେଖା
ଖେଳିଗଲା ଭଳି ଲାଗେ । ଜୀବନରେ ଏଇ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯିବାର
ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ଜୀବନ ଭିତରେ ଅମୃତଭର ସନ୍ତାନ କରିବାର ପରମ ଲଗ୍ନ
ସେମିତି ଆଜି ମୋ' ହାତ ପାଆନ୍ତାରେ, ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ
ବୋଲି ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ହଜି ଯାଉଥିଲେ ବୋଲି ସେ ଜୀବନର କବି
ରସାନ୍ତନାଥ । ଏହି ମଣିଷ ଭିତରେ, ଏହି ପୃଷ୍ଠିତ ବନାମା ଭିତରେ,
ବାରମ୍ବାର ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିବାର ବାସନା ଭିତରେ ତାଙ୍କର ମର୍ତ୍ତ୍ୟପ୍ରୀତି
ଜାଗ୍ରତ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା ।

“ମରିତେ ଶୁଭନା ଆମି ସୁନ୍ଦର ଭୁବନେ
ମାନବେର ମାଝେ ଆମି ବାଂଝାରେ ଶୁଭ”

ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏହି ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତା, ଏଇ ନିବିଡ଼ ବିଶ୍ୱାସ ତାଙ୍କୁ ଏତେବଡ଼ ମହାନ କବିରେ ପରିଣତ କରିପାରିଥିଲା । ଏ ସଂସାରରେ ଏଭଳି ଲୋକ ଅଳ୍ପନ୍ତୁ ଯେଉଁମାନେ ଭଲ ପାଇବାର ଧାର ଧାରନ୍ତି ନାହିଁ ଅଥଚ ସୁବିଧାବାଦର କୃତ୍ରିମତା ଭିତରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଖ୍ୟାତି ଓ ସ୍ୱୀକୃତି ଗୋଟାଇବାରେ ଲାଗି ଥାଆନ୍ତି । ଜୀବନକୁ ଭଲ ନ ପାଇଲେ, ଜୀବନ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲେ ଏଇ ସୃଜନଶୀଳତା କିପରି ସମ୍ଭବ ହେବ ? ଏଇ କବିତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ସୃଜନାତ୍ମକ ଅନୁଭୂତି ଭିତରେ ମୁଁ ଉବୁଟୁବୁ ହୋଇଯାଏ ବେଳେବେଳେ । ବୃହତ୍ତର ପ୍ରେରଣାର ଗ୍ରହଣଶୀଳତା ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ଆତ୍ମମଗ୍ନ ହୋଇଯାଏ ବେଳେବେଳେ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ଏଇ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତା, ଭଲ ପାଇବା ପ୍ରତି ଏଇ ଅଙ୍ଗୀକାର-ବଦ୍ଧତାରୁ ହିଁ ତ କବିର ସୃଷ୍ଟି ଆବେଗର ଶେଷ ଲୁହ ବୁନ୍ଦା ଭିତରେ । ମେଘମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଛାଇ ଛାଇକିଆ ଆଲୋକିତ ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ । ହୃଦୟର ଅଚିହ୍ନିତ ଆବେଗ ନିକଟରେ ନିରୁପାୟ ହୋଇଯାଏ କବି । ଶୋକ ଯନ୍ତ୍ରଣାକୁ ଆତ୍ମସ୍ଥ କରି ସେ ପ୍ରତି-ନିୟତ ସୂର୍ଯ୍ୟସମ ଉଦ୍ଭିତ ହୋଇ ଚାଲିଛି ଯେମିତି, ଶବ୍ଦ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ ମଧ୍ୟରେ, ସ୍ୱପ୍ନାବିଷ୍ଣୁ ମନର ଶେଷ ପାତାତରେ । ତେଜନାର ସମୁଦ୍ର ମଧ୍ୟରେ କବି ଅପେକ୍ଷା କରେ ଗୋଟାଏ କାଳଜୟୀ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ—ତାହା ହୁଏ କବିତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ସୃଜନାତ୍ମକ ଅନୁଭବର ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ହୁଏତ କବି ନଥିବ । ସ୍ନେହମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଅସରନ୍ତ ସ୍ମୃତି ଆସି ହାତ ପାଆନ୍ତାରେ ଧସଦେବ । ସେହି ସ୍ମୃତି ପୁଣି ଆତ୍ମାର ଆଲୋଡ଼ନ ମଧ୍ୟରେ ଝରପସର କାରୁଣ୍ୟ ଭିତରେ ଗୋଧୂଳର ଶେଷ ଲଗ୍ନରେ ଜଳି ଉଠିବ ତାର ହୋଇ, ଓଁକାର ଧ୍ବନି ହୋଇ ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ କବିତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ

କବିତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ କିଏ କେତେ ଭାବରେ ବୁଝନ୍ତି । ସାରସ୍ୱତ ଅନୁଭବ, ସୃଜନାତ୍ମକ ଅନୁଭବ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ସୁମନ୍ତମାରେ ନନ୍ଦମାଘାପ୍ତ । ଏହି ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଅନୁଭୂତ ଅନୁରାଗର ଅନୁଭୂତ । ଆମ ଉପନିଷଦର କବିମାନେ ତ ଏହି କଥା କହିଛନ୍ତି । “ଯିଏ ମୋ’ ଆତ୍ମା ଭିତରେ, ଯିଏ ଏଇ ଅନୁରାଗରେ, ଏହି ବଶରେ ।” ଏହି ଏକ କଥା ବଶୁକବି ରୁଦ୍ରାନାଥ ମଧ୍ୟ କହିଥିଲେ । ଉପନିଷଦର ଆନନ୍ଦ ରୂପ ମଧ୍ୟରେ କବି ମୁକ୍ତି ସଂଜ୍ଞାନ କରିଛନ୍ତି, “ଯେଦିନ ପ୍ରେମେର ହାସ ଆମାର ତେଜନା ନବଶକ୍ତିରେ ଜାଗ୍ରତ ହେବେ, ଯାକେ ଭାଲେବାସି, ଆରୁ ତା’ର ସଙ୍ଗେ ଦେଖାଦେବେ ଏଇକଥା ସ୍ମରନ୍ ହଲେ କାଲ୍ ଯା କିନ୍ତୁ ଶ୍ରୀମନ୍ ଛିଲେ ଆଜ୍ ସେଇ ସମୟ ସୁନ୍ଦର ହେବେ ଉଠେ । ପ୍ରେମେର ହାସ ତେଜନା ଯେ ମୂର୍ତ୍ତିଶକ୍ତି ଲଭକରେ, ସେଇ ପୂର୍ଣ୍ଣତାର ହାସଲ ସେଇ ସୀମାର ମଧ୍ୟେ ଅସୀମ କେ, ରୂପେର ମଧ୍ୟେ ଅରୂପ କେ ଦେଖତେ ପାୟ” । ଜୀବନକୁ ଭଲ ନ ପାଇଲେ ବଶୁପ୍ରକୃତିକୁ ଆପଣାର ନ କଲେ କବିତା କିପରି ସମ୍ଭବ ହେବ ? କାରଣ କବିତା ତ ଜୀବନର ଟୁକୁସିଟିଏ । ଅନନ୍ତ କାଳ ଗର୍ଭରେ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଜୀବନଟିଏ । ଫୁଲ ଫୁଟିବା ପରି, ବନ୍ୟ ଝରଣା ଝରିଯିବା ପରି ଏ କବିତା । କବିର ପୃଥିବୀ ବଡ଼ ବୈଚିତ୍ର୍ୟମୟ । କେତେବେଳେ ତା’ର ପ୍ରକାଶର ଗଭୀରତା ଭିତରେ ସେ ଆତ୍ମମଗ୍ନ ହୋଇଯାଏ ତ କେତେବେଳେ ତା’ର ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ଭବିଷ୍ୟତକୁ ସଞ୍ଚିଯାଇ ଜୀବନାନୁଭୂତ ସବୁ ଏକ ସ୍ୱପ୍ନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ତାରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ । ଏକ ଅଭୂତ ଅନୁରାଗ ଅନୁଭବ ହୃଦୟର ଅଦୃଶ୍ୟ ବେଢାରେ ଯେମିତି ଅଭିଷିକ୍ତ ହୋଇଯାଏ ପ୍ରତିପଦ, ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । ଏହାର ଆବେଦନ ତେଣୁ ତେଜନା ସ୍ତରରେ, ଆତ୍ମା ସ୍ତରରେ । ଏହା ଜୀବନର ଶୋକ ସହିତ, ଆନନ୍ଦ ସହିତ ଏବଂ ମାୟା ସହିତ ଏକାକାର ହୋଇଯାଇ ଏକ ଆବେଗ ଭିତରେ କବିସତ୍ତାକୁ ମଗ୍ନ

କରିଦିଏ । ଏହି ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତ ହେବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ, ଆତ୍ମମଗ୍ନ ହେବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ତ ଶାନ୍ତିନିକେତନର କବିତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ରସାନ୍ତ ଚିତ୍ତକଳା-ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ରସାନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତ ମଧ୍ୟରେ ଏଇ କବିତାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମୁଖିମନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଶିଳ୍ପକଳାର ବ୍ୟାପକତା ଭିତରେ ସଙ୍ଗୀତର ସମାବେଶ ମଧ୍ୟରେ କବିତାର ଉତ୍ତମ ଫିଟି ପଡ଼ିଛି । ସବୁ ମାରବତା ଭିତରେ, ସବୁ ଅଶ୍ରୁକଣା ମଧ୍ୟରେ, ନିଗୋଲା ସଞ୍ଜର ନିରୁଡ଼ିଆ ଆକାଶ ତଳେ କିମ୍ବା ଆମ୍ଭ, ମହୁଲ, ପୁଲଙ୍ଗ, ଶାଳ ଗଛ ମୂଳର ଗଳ୍ପ ଗୁମ୍ଫା ତ କିଶୋରୀମାନଙ୍କର ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ଗୁଡ଼ାଣୀ ଭିତରେ କବିତାର ବାସ୍ନା ବେଶ୍ ବାରି ହୋଇଯାଏ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳ୍ପୀର ସଚେତନ ମନ ଏହି ଛୁପୁପିନୁପି ଗଛ ପତର ବର୍ଣ୍ଣବିନ୍ଦୁ ସହିତ ସଚେତନସାବେ ଜଡ଼ିତ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସ୍ଥାନର ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା ଐତିହ୍ୟ ଭିତରେ କିପରି ଏକ ଅଲଗା ଧରଣର ସ୍ବାତନ୍ତ୍ର୍ୟ ରହିଛି; ଯାହାକି ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ କୋଣରୁ ସଂସ୍କୃତିପ୍ରେମୀ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଆସି, ସେମାନଙ୍କର ସୃଜନଶୀଳ ଅନୁଭବ ସହିତ ଏଠାକାର କଳାତ୍ମକ ପରିବେଶକୁ ଅଧିକ ଗାରିମାମୟ କରିଦିଅନ୍ତି । ଏହି ବିଶାଳ ବିଶ୍ୱ, ଆକାଶ ପରି ଗଭୀର ସମୁଦ୍ର, ଅଗଣିତ ତାରକା, ମାଟି ଓ ଧୂଳର ପୃଥିବୀ, ବଉଳ, ମାଲତୀ ଏବଂ ମାଧବୀ କୁଞ୍ଜର କୁଟୀର ଭିତରେ କବି ରସାନ୍ତ ଦିନେ ହୁଏତ ସ୍ବପ୍ନ ଦେଖିଥିବେ । ସମ୍ଭାବନା, ସ୍ବପ୍ନ ଏବଂ ଅନୁରାଗ ଭିତରେ ସେ ସାକାର କରିବେ ତାଙ୍କ ସ୍ବପ୍ନକୁ । ସକରୁଣ, ଛୁପୁପିନୁପି ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ସେ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ ଅସଂଖ୍ୟ କାବ୍ୟ କୋଶାବଳୀ । ମେଘ ତାହା ଘାସ ଆଉ ଘୁମନ୍ତୁ । ପୃଥିବୀର ବିଷଣ୍ଣତାକୁ ସେ ରୂପଦେବେ ତାଙ୍କ ଚିତ୍ତରେ, ଶାସ୍ତ୍ରୀୟରେ । ଚିତ୍ତଶିଳ୍ପକୁ କବି ତାଙ୍କ “ଶେଷ ଜୀବନର ପ୍ରୀୟା” ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏହା ଏକ ନିଶା ପରି ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସହିତ ଏକାକାର ହୋଇଯାଇଥିଲା । କବିଙ୍କର ଶେଷ ଜୀବନର ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟି ପଦ୍ଧତି ସମଗ୍ର ଜୀବନ ବ୍ୟାପି ସାଧନାର ଏକ ପରିଶିଷ୍ଟ । କୈଶୋରରେ ରସାନ୍ତନାଥ ଯେଉଁ ଚିତ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚା କରୁଥିଲେ “ଜୀବନ ସ୍ମୃତିରେ” ତାହାର ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ମିଳେ । ସେ ଲେଖିଛନ୍ତି—

“ମନେପଡ଼େ ଦ୍ବିପ୍ରହର ସମୟରେ ଗାଲିରୁ ବିଛା ଘରର ଗୋଟିଏ

କୋଣରେ ଛବିଅଙ୍କା ଖାତା ନେଇ ଛବି ଆଙ୍କୁଛି—ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ କିଛି ଭଲ ଲଗେ ନାହିଁ, ସେତେବେଳେ ଛବି ଆଙ୍କେ । କିନ୍ତୁ ମୋର ଚିତ୍ତରେଖାର ଚିତ୍ତ ରଙ୍ଗର ଚିତ୍ତ—ସ୍ୱାଦର ଚିତ୍ତ ନୁହେଁ । କଥା ଭିତରେ ଅର୍ଥ ନେବାପରି ରେଖାକୁ ଦେବାକୁ ହୁଏ ରୂପ । ଏହି ରୂପ ବିନା ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ମଣିଷକୁ ଭୁଲାଇ ଦିଏ X X X ଯେପରି ସୁମଧୁର ଛନ୍ଦ ଶୁଣିଲେ ସେହି ଛନ୍ଦରେ ଗୀତ ରଚନା କରି ଗାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାହୁଏ । ସେହିପରି ଏହିସବୁ ସ୍ୱାସାର ଚିତ୍ତ ଦେଖିଲେ ଏହାକୁ ରେଖାଚିତ୍ତରେ ଅନୁବାଦ ନ କରି ଆଙ୍କିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛାହୁଏ ।” (ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ)

ବଙ୍ଗଳାର ‘ଛଡ଼ା’ ପରି ରମ୍ୟନ୍ତନାଥଙ୍କ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ବାଲ୍ୟ ସରଳତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଇପାରେ । ଲୋକ ସଙ୍ଗୀତ ବା ‘ଛଡ଼ା’ ପରି ଏହାର ମୁଖ୍ୟ ରସ କୌତୁକ ରସ । କବି ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି—କେବଳ ଏଇ ରସ ଦ୍ୱାରା ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ‘ଛଡ଼ା’ ସଂଗ୍ରହରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲି ।

ଯେଉଁ ରସ ତାଙ୍କୁ ‘ଛଡ଼ା’ ସଂଗ୍ରହରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରିଛି ସେଇ ରସର ପ୍ରେରଣାରେ ତାଙ୍କ ଭୂମିରେ ବିଚିତ୍ର ରୂପ ସଙ୍ଗୀତର ସୃଷ୍ଟି । ବଙ୍ଗଳା ଲୋକସାହିତ୍ୟର ଏହି ବିଶେଷ ସହିତ ରମ୍ୟନ୍ତନାଥଙ୍କ ଚିତ୍ରର ଯୋଗ ଯେ କେତେ ନିବିଡ଼ ତାହା ଅନୁମିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଲୋକଗୀତ ବା ‘ଛଡ଼ା’ର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ଆକର୍ଷଣ ବିପୁଳ । ଏହାର ଛନ୍ଦ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ରମ୍ୟନ୍ତନାଥଙ୍କୁ ମୁଗ୍ଧ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ନୂତନ ଏକ ସଙ୍ଗୀତ ଜଗତକୁ ଦେଇ ଯାଇଥିଲା, ‘ବ୍ରୀଷ୍ଟି ପଡ଼େ ଟାପୁରୁ ଟାପୁରୁ ନଦେ ଏଲେ ବାନ’ ତାଙ୍କୁ ଚିତ୍ତହୀନ ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ କରି ରଖିଥିଲା । ସଙ୍ଗୀତର ଅନୁରଣନ ମଧ୍ୟରେ, ଶିଳ୍ପର ସ୍ଥାପତ୍ୟ ଭିତରେ କିପରି ଏକ ସୃଜନାତ୍ମକ ଅନୁଭବ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷର ମନକୁ ଚଢ଼ାଇ ଦିଏ ।

କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏବଂ ବାଉଁଶ ଗାନ

ସ୍ଵାଧିକାର ଯଦି ବାସ୍ତା ଆଏ, ସ୍ଵାଧିକାର ଭିତରେ ବିଶ୍ଵେର
ଦେବାପାଇଁ ଯଦି କିଛି ମନକୁଆଁ ମହକ ଆଏ ତେବେ ସେ ମହକ
ମାଳତୀ ଏବଂ ମହଲ ଫୁଲର ମିଶାମିଶି ମହକ । ସେହି ମହଲ
ଫୁଲର ମହକ ସହିତ, ସେହି ମାଳତୀ ଜୁଇ ଦେନାର ମହକ ସହିତ
ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଅନ୍ତର୍ଜଗତ ଯେମିତି ଛନ୍ଦବଦ୍ଧ ଭାବରେ ସୁବାସିତ
ହୋଇଉଠେ । ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ, ସାଧାରଣ ଜୀବନ ଭିତରେ କବି
ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଯେପରି ଲୋକସଙ୍ଗୀତର, ଲୋକ ସଂସ୍କୃତିର ଏକ ଅପୂର୍ବ
ସମନ୍ବୟ ଘଟାଇ ପାରିଥିଲେ । କବି ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଭାରତର ବୃହତ୍ତମ
ସହରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ଓ ବଢ଼ିଥିଲେ । ମାସ ତାଙ୍କର ପକ୍ଷୀ ପ୍ରତି
ସବୁଠାରୁ ବେଶୀ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଥିଲା । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଜାଣିଥିଲେ ଲୋକଗୀତର
ସବୁଠି ଓ ସରସତୀ ଆମ ସଂସ୍କୃତିକୁ ସୁଦୃଢ଼ ଓ ବଳଶାଳୀ କରିପାରିବ ।
ଏହି ଗ୍ରାମୀଣ ଜନସାଧାରଣ ଅଙ୍ଗତ ସହିତ ବର୍ତ୍ତମାନର, ଆମ ସହିତ
ଆମ ପୂର୍ବ ପୁରୁଷଙ୍କ ଧର୍ମ ଧାରଣା ଓ ବିଶ୍ଵାସର ଯୋଗସୂତ୍ର । ରବୀନ୍ଦ୍ର-
ନାଥ ବୁଝୁଥିଲେ ସାମାଜିକ, ଐତିହାସିକ, ନୃତ୍ୟାତ୍ମକ ଓ ଭାଷାତାତ୍ତ୍ଵିକ
ଆଦି ନାନା ଦୃଷ୍ଟିକୋଣରୁ ସଫଳଭାବେ ଲୋକସାହିତ୍ୟକୁ ଆଲୋଚନା
କରିପାରୁଥିଲେ ।

କିନ୍ତୁ ସେ ଗବେଷକ ବା ସମାଲୋଚକ ଦୃଷ୍ଟିରେ ପକ୍ଷୀସାହିତ୍ୟକୁ
ବା ଲୋକସାହିତ୍ୟକୁ ଦେଖୁ ନ ଥିଲେ । ଅତି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ସେ
ଲୋକସଙ୍ଗୀତକୁ ଭଲ ପାଉଥିଲେ ଓ ଏଥିରୁ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧ
କରୁଥିଲେ । ଲୋକସଙ୍ଗୀତର ଅନ୍ତର୍ନିହିତ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ସେ ଉଦ୍‌ଘାଟନ
କରିଛନ୍ତି । କବି ରବୀନ୍ଦ୍ର ଜୀବନର ପ୍ରାକ୍‌କାଳରେ ଉପନିଷଦ କିମ୍ବା
ବିବେଶୀ ସାହିତ୍ୟର କୌଣସି ପ୍ରଭାବରେ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି ।
ଉନ୍ନତ ମନ ନେଇ ଯେତେବେଳେ ସେ ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଫେରାଇଛନ୍ତି,
ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନକୁ ଗୋଟାଏ ଚେତନା ଆବୋରି ବସିଛି ।

ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଧରି ସେହି ଚେତନା ଦ୍ଵାରା ସେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଚେତନାର ଗୁଣିଣୀ ଲୋକଜୀବନରୁ ସ୍ଵପ୍ନ, ତାର ଅନୁରଣନ ସେ ଆପଣା ହୃଦୟରେ ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ସେହି ସ୍ଵପ୍ନ ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଧରି ତାଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ଆବୋରି ରହିଥିଲା । ତାହା ହେଉଛି ବଙ୍ଗଳାର “ବାଉଲ୍ ଗାନ” । ଏହି “ବାଉଲ୍ ଗାନ” ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଅତି ଆବେଗପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସ୍ଵୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯେ, ବହୁଦିନ ଧରି ଅନ୍ୟଠାରୁ ବଢ଼ିଶୀତିଏ ଧାର ଆଣି ଯେଉଁ ମୁକ୍ତିନା ସେ ସେଥିରେ ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ ସେଥିରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସ୍ଵର ମାଧୁରୀ ଜାଗ୍ରତ କରିପାରୁ ନ ଥିଲେ । ଯାହା ସେ ବଜାଇବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ତାହା ଯେମିତି ଖାପଛଡ଼ା ହୋଇଯାଉଥିଲା । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ସେ ନିଜକୁ ପଚାରିଛନ୍ତି, ତାହା କଣ ସେ ବର୍ଣ୍ଣାର ଦୋଷ ନା ତାଙ୍କର ଅସାମର୍ଥ୍ୟ । ଅତି ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ସେ ଖୋଜୁ ଖୋଜୁ ବେଶିଲେ ଆପଣା ହୃଦୟ ଭିତରେ ଯେମିତି ଗୋଟିଏ ବାଦ୍ୟ ରହିଛି ଯାହାର ସନ୍ତାନ ସେ ଏତେଦିନ ଧରି ପାଇ ନ ଥିଲେ । ଏକାବେଳକେ ସବୁ ସ୍ଵର ଯେମିତି ତାଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ବାଜି ଉଠିଲା ଏବଂ ତାହା ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କଲା “ବାଉଲ୍ ର ସଙ୍ଗୀତ” ନେଇ ।

ରସାନ୍ତନାଥଙ୍କର ଜୀବନରୁ ଏହା ଗଭୀର ଭାବରେ ଅନୁଧ୍ୟାନର ବିଷୟ । ଲୋକସଙ୍ଗୀତରୁ, ବାଉଲ୍‌ଗାନରୁ ସେ ନିଜ ହୃଦୟ ଭିତରେ ଭାବ ଓ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ ପାଇଲେ ବୋଲି ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ ସାଧନାର ମୂଳସୂତ୍ର ଯେମିତି ସେ ଲୋକସଙ୍ଗୀତ ଭିତରୁ ଖୋଜି ପାଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାଧନାମୟ ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ହିଁ ସେ ଏହି ଅନନ୍ୟ ଅନୁଭୂତି ଲଭି କରିଛନ୍ତି । ବାଲ୍ୟ କ ଯେପରି ତାଙ୍କର ଆଦିଶ୍ଳୋକ ଭିତରେ ଆତ୍ମସମ୍ପର୍କ ହୋଇ ଉଠିଥିଲେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ରସାନ୍ତନାଥ “ବାଉଲ୍ ଗାନ” ଭିତରେ ବିଶ୍ଵପ୍ରେମର ଚେତନା ଉପଲବ୍ଧ କରିଥିଲେ । ବିଶ୍ଵପ୍ରେମର ଚେତନା ଯେ ଆମ ଭାରତବର୍ଷର ବାଉଲ୍-ମାନଙ୍କ ମୁଖରେ ଦିନେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା ତାହା ସେ ଗଭୀର ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଜୀବନର ପ୍ରାରମ୍ଭରୁ ବାଉଲ୍‌ମାନଙ୍କ ମୁଖରୁ ସେ ଯେଉଁ କଥାର ସନ୍ତାନ ପାଇଥିଲେ ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଉପନିଷଦ

ଭିତରୁ ତାହାର ସମର୍ଥନ ପାଇ ସେ ଅଭିଭୂତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ।
ବାଉଲ୍ ଗାନ ଭିତର ଦେଇ ସେ ଭାରତୀୟ ଉପନିଷଦକୁ ଦେଖିଛନ୍ତି ।
ସେ କହିଛନ୍ତି—ମୋର ମନେଅଛି ସେତେବେଳେ ମୋର ଅଳ୍ପ ବୟସ ।
ସିଆଲ୍‌ଦା ଅଞ୍ଚଳର ଗୋଟିଏ ବାଉଲ୍ କଳିକତାରେ ଏକତାସ ବଜାଇ
ଗାଉଥିଲା—

“କୋଥାଏ ପାବ ତାରେ
ଆମାର ମନେର ମାନୁଷ ଯେରେ
ହାରାୟ ସେଇ ମାନୁଷେ
ତାର ଉଦ୍ଦେଶେ
ଦେଶ ବିଦେଶେ ବେଢ଼ାଇ ଦୁରେ ।”

ଏହାର କଥା ଅତି ସରଳ କିନ୍ତୁ ଶ୍ରବ ଅପୂର୍ବ ଜ୍ୟୋତିରେ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ । ଏହି କଥାଟି ମଧ୍ୟ ଉପନିଷଦରେ ଶୁଣାଯାଏ । “ତଂ ବେଦ୍ୟଂ
ପୁରୁଷଂ ବେଦ ମା ବୋ ମୃତ୍ୟୁଃ ପରିବ୍ୟଥାଃ ।” ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କ ବାଉଲ୍
ସଙ୍ଗୀତ ପ୍ରୀତି ସର୍ବଜନବିଦିତ । ସେ ନିଜ ଦର୍ଶନର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଲାଗି ସେମାନଙ୍କ
ପାଖରୁ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କେତେକ ଗୀତ ବାଉଲ୍
ଗୀତ ଭଙ୍ଗୀରେ ରଚିତ । ପଲ୍ଲୀଗୀତି ଛନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ବହୁ ପରିମାଣରେ
ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରିଥିଲା ।

ବଙ୍ଗଳାର “ବାଉଲ୍ ଗାନ” ପରି ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ କେନ୍ଦ୍ରୀୟ
ଗୀତ ପ୍ରଭୃତି ପରିମାଣରେ ରହିଛି । କିନ୍ତୁ ସେଗୁଡ଼ିକର ସଂଗ୍ରହ ଏବଂ
ସଂରକ୍ଷଣ ଅଭାବରୁ ତାହା ଆଜି ବିପ୍ଳବ ପ୍ରାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ପଡ଼ିଛି ।
ବହୁବର୍ଷ ଧରି ବିଶ୍ୱଭାରତୀୟ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପଥ ଶ୍ରବଣରେ
ଓଡ଼ିଆ ଏମ୍. ଏ. ଶ୍ରେଣୀରେ ପଡ଼ି ହେଉଥିବାବେଳେ ଉତ୍କଳ ବିଶ୍ୱ-
ବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ତାହାକୁ ଉଠାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ତାହାଦ୍ୱାରା ଯେ କେବଳ
ଆମେ ପରୋପକରେ ଆମ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ପ୍ରତି, ଲୋକ ପରମ୍ପରା ପ୍ରତି
ଅବଗତ କରୁଛୁ ତାହା ସମସ୍ତେ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ । ରବୀନ୍ଦ୍ର ନାଥଙ୍କ
ଆଦର୍ଶ ଏ ଦିଗରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ହେଉ ।

ବସନ୍ତର ବୈତାଳିକ ଭିତରେ

ଉତ୍ସବ ମୁଖର ଶାନ୍ତିନିକେତନ

ଉତ୍ସବର ଦିନମାନଙ୍କରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଅପୂର୍ବ, ଅପରୂପା ।
ବାର ମାସରେ ତେର ପବ୍ ଯେମିତି ଏହାର ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟ । ଏହା
ଅପ୍ରାପ୍ତଜି କିମ୍ବା ଅଦ୍ୱେତୁକ ନୁହେଁ । ପ୍ରାଚୀନ ଶାବନର ଧରାବରା
ନିୟମ ଭିତରେ ମଣିଷର ନିପ୍ରେକ ମନକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭାବରେ ଭାବମୟ,
ଆବେଗମୟ କରିଦିଏ ଏହି ସବୁ ଉତ୍ସବ ଗୁଡ଼ିକ ।

ବିଭିନ୍ନ ରୂପରେ ବିଭିନ୍ନ ଉତ୍ସବ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ପାଳିତ
ହୋଇଥାଏ । “ବର୍ଷା ମଙ୍ଗଳ” ‘ଶାରଦୋତ୍ସବ’, ‘ନବାନ୍ନ’,
‘ବସନ୍ତୋତ୍ସବ’, ‘ବୃଷ ସେପଟା’, ‘ହଳକର୍ଷଣ’ ପ୍ରଭୃତି ଅନ୍ୟତମ ।
ଏହି ସବୁ ଉତ୍ସବର ସମାବେଶ ମଧ୍ୟ ତେଜ ପ୍ରକୃତି ଓ ମଣିଷ ଭିତରେ
ସମ୍ପର୍କର ଗୁଣାବନ୍ଧନ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରିବ, ଏହା ରସାନ୍ତରାସ ବିଶ୍ୱାସ
କରୁଥିଲେ । ଏହି ଉତ୍ସବ ସବୁ ପ୍ରକୃତି ଅଭିମୁଖୀ । ଏହାକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ
କଲେ ଜଣାଯାଏ କବିଗୁରୁ ରସାନ୍ତରାସଙ୍କ ଶାବନ ସହିତ ଏହି ପ୍ରକୃତି
ଯେପରି ଓତଃପ୍ରୋତ ଭାବରେ ଜଡ଼ିତ । ତାଙ୍କ ଶାବନ ସହିତ ସମାନ୍ତରାଳ
ଭାବରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଶାବନ ପ୍ରବାହିତ । ଗୋଟିଏ ସ୍ରୋତର
ଦୁଇଟି ତଟରେଖା । ପ୍ରକୃତି ଭିତରେ ମନୁଷ୍ୟ ଏବଂ ଶିଶୁରର ସମନ୍ୱୟ
ସେ ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଅଧିକାଂଶ କାବ୍ୟ ଏବଂ ସଙ୍ଗୀତ
ଏହି ସମନ୍ୱୟର ସାକ୍ଷ୍ୟ ବହନ କରିଛି । ତାଙ୍କ କୈଶୋରର ପ୍ରକୃତି ପ୍ରୀତି
ଶାବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଗର୍ଭରତର ଅର୍ଥଲଭ କରିଛି । ଅବଶ୍ୟ
ଏହାର ପରିଣତି ତାଙ୍କ କାବ୍ୟ କବିତାରେ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରାଯାଇଥାଏ ।
କିନ୍ତୁ ଏହି ଅନୁଧ୍ୟାନର ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କ୍ଷେତ୍ର ‘ଶାନ୍ତିନିକେତନ’ । ଶାନ୍ତି-
ନିକେତନର ରୂପ ଉତ୍ସବର ଫଳଦାୟକ ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥରେ କବି
ଶାବନର ପ୍ରକୃତି ସହିତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ମିଳନର ଫଳଦାୟକ ମାଧ୍ୟମ । ଏହି

ଦିଗନ୍ତ ବରୁଣ କଲେ ରସାନ୍ତନାଥଙ୍କ ଧର୍ମ ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରକୃତିବାଦ ଉପରେ ପର୍ଯ୍ୟବେଶିତ ।

ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଆଉ ଏକପ୍ରକାର ଉତ୍ସବ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ମାନବ ସମ୍ପର୍କୀକ । ସେଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ‘ପୌଷ ଉତ୍ସବ’, ‘ମହର୍ଷିର ଘାଷା’, ଆଶ୍ୱମ ପ୍ରତିଷ୍ଠାର ବାର୍ଷିକୀ ଅନ୍ୟତମ । ‘ଆନନ୍ଦ ବଜାର’ ନାମରେ ଗୋଟିଏ ମେଳା ଏଠାରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ଛୁଟି ପୂର୍ବରୁ ପାଳିତ ହୁଏ । ସମସ୍ତ ଶାନ୍ତିନିକେତନ ସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇଉଠେ । ଏଥିରେ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଗୁପ୍ତ-ଗୁପ୍ତୀମାନେ ବିଭିନ୍ନ ଦୋକାନ ଖୋଲନ୍ତି । ସେମାନେ ହୁଅନ୍ତି ଫେଟା, ସେମାନେ ହିଁ ବଫେଟା । ଅସୀମ ଉଦ୍ଦୀପନା ଭିତରେ ‘ଆନନ୍ଦ ବଜାର’ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ଏହା ସାଧାରଣତଃ ସେହିଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସେହିଦିନ ଶେଷ ହୁଏ । ପୂଜା ଛୁଟି ପୂର୍ବରୁ ଏହି ଉତ୍ସବମୁଖର ଶାନ୍ତିନିକେତନ ଖୁବ୍ ଆକର୍ଷଣୀୟ ମନେହୁଏ । ପୂଜା ଛୁଟିରେ ଘରକୁ ଫେରିବାର ଉତ୍ସାହକୁ ଏହି ମେଳା ଯେପରି ଦ୍ୱିଗୁଣିତ କରିଦେଏ । ଶାରଦୀୟ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଏହି ଫୁଲ ଫୁଟା ସମାବେଶ ଭିତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଅବସ୍ମରଣୀୟ ।

ପାଲ୍‌ଗୁନ ମାସରେ ବସନ୍ତୋତ୍ସବ । ଆମର ‘ହୋଲି’ ଦିନକୁ ହିଁ ସେମାନେ ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବ ଭାବରେ ପାଳନ କରନ୍ତି । ଏହି ବସନ୍ତ ଉତ୍ସବର ବହୁ ଆଗରୁ ‘ଆମ୍ରକୁଞ୍ଜ’ର ସଭାସ୍ଥଳ, ବାଟବାଟ, ସବୁକୁ ଲିପାପୋଛା କରାଯାଇଥାଏ । କଳା ଭବନର ହିଁଅମାନେ ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଅଙ୍କାଅଙ୍କିରେ ଧୂସ୍ରଣ ସେମାନେ ସମ୍ମିଳିତ ଭାବରେ ‘ଆଲପନା’ମୟ କରିଦିଅନ୍ତି ସେ ସ୍ଥାନକୁ । ବସନ୍ତ ଆସିବ । ତାକୁ ସ୍ୱାଗତ କରିବା ପାଇଁ ଏହିସବୁ କଳାର ପରିକଳ୍ପନା । ଆମ୍ରକୁଞ୍ଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶାଖାରେ କୋଇଲି ଏବଂ ହଳଦୀବସନ୍ତ ମୁଖର ହୋଇ ଉଠନ୍ତି । ସେହିନ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଗୁପ୍ତଗୁପ୍ତୀ ବାସନ୍ତୀ ରଙ୍ଗର ବସ୍ତ୍ରରେ ଅପୂର୍ବ ବେଶାଯାନ୍ତି । ସତେ ଯେମିତି ପୃଥିବୀର ସବୁ ହଳଦୀବସନ୍ତ ଶାନ୍ତିନିକେତନକୁ ଉଡ଼ି ଆସିଛନ୍ତି ବସନ୍ତର ସ୍ୱାଗତ କରିବା ପାଇଁ । ଏହି

ଉତ୍ସବ ଖୋଲ ଆକାଶ ତଳର ଉତ୍ସବ । ନୃତ୍ୟରତା ଗୁଣୀମାନଙ୍କର
ନୃତ୍ୟର ତାଳେ ତାଳେ, ରସାନ୍ତ ସଙ୍ଗୀତର ଉଚ୍ଛ୍ଵାସ ଭିତରେ, ସୁଗନ୍ଧିତ
ଅବରର ପ୍ରୀତିମୟ ପରିବେଶ ହୃଦୟକୁ ଅଭିଭୂତ କରିଥାଏ ।

‘ଆଜ୍ଞ ବସନ୍ତ ଜାପ୍ରତ ଦ୍ଵାରେ
ତବ ଅବରୁଣିତ କୁଣ୍ଡିତ ଜୀବନେ
କରନା ବିଡ଼ମ୍ବିତ ତାରେ’ ।

(ଏତେଦିନ ପରେ ବସନ୍ତ ଆସିଛି, ମନ ପ୍ରାଣ ଦେଇ ତାକୁ ଅନୁଭବ
କର । ସେ ବିଡ଼ମ୍ବିତ ନ ହେଉ) ।

ଜୀବନର ଅନେକ ଦ୍ଵିଧାଗ୍ରସ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତକୁ ମୁଁ ମନେରଖି
ପାରି ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ସେଇ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଦେବ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ମୋ’
ସ୍ମୃତି ଭିତରେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଛି । ସେହି ମହାଶୀର୍ଷର ସ୍ମୃତି
ଜୀବନ ବ୍ୟାପି ମୋତେ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରିବ । ମହାପ୍ରାଣର ପ୍ରାଙ୍ଗଣରେ
ଆତ୍ମବାନର ମହୋତ୍ସବ ଲାଗି ରହିଛି । ମୋ’ ନଜକୁ ଠିକ୍ ନଘଟିଏ
ପରି ତା’ର ଭିତରେ ମିଶାଇଦେବା ପାଇଁ ଆତ୍ମଶାର ଶଯ୍ୟା ରଚନା
କରି ରୁଲିଛି ।

‘ଜଗତେ ହଜେନା କିଛି, ହଜେ ଜୀବନେ’

ଜୀବନର ସ୍ୱୟନ ଭିତରେ ଅପାସୋର ସଙ୍ଗୀତର ଆଶ୍ୱେଦ,
ଅବଶେଦର ଅମ୍ଳା ମଧ୍ୟରେ, ଗନ୍ଧର ଅନୁଭବର ଶିଳାଲେଖ ଭିତରେ
କେତେ କଥା ଯେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ରହିଛି ତାହା ଭାବିଲେ ବିସ୍ମୟରେ
ମନ ବୁଡ଼ିଯାଏ । କବି ଅନ୍ନଦାଶଙ୍କର ଥରେ କହିଥିଲେ—

“ଜଗତେ ହଜେନା କିଛି ହଜେ ଜୀବନେ
ବାହାରେ ବେଦନା ନାହିଁ ବେଦନା ମନେ”—

ମନର ଏହି ବିହ୍ୱଳତା, ଆବେଗ ପ୍ରବଣତା, କବିତାର ବାସ୍ତାରେ
ଝୁରି ହେଉଥିବା କବି ଠିକ୍ କଥା ଲେଖିଥିଲେ ସେଦିନ । କବି
ଅନ୍ନଦାଶଙ୍କର ରାୟ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଆତ୍ମା ସହିତ ଏକାତ୍ମ
ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଦିନେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଗ୍ରେଟ୍ ଘର ଶକ୍ତିଏ
ସେଠାରେ ଅଛି । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଆକାଶଭର କୋଳ ଭିତରେ ସେ
ଭାବିଥିଲେ ମରୁଦ୍ଧନ ପାଇଁ ବନ୍ଦୀ ହୋଇ ରହିଯିବା ପାଇଁ; କିନ୍ତୁ ସିନ୍ଧୁ
ସେତାଟର ତାଙ୍କର ଚିଦେଶିମା ପତ୍ନୀ ହୁଏତ ଯେଉଁଆଁ ଚାହିଁଲେନି ।
ସେଥିପାଇଁ ସେ ଏବେ କଲିକତାରେ । ଅନ୍ନଦାଶଙ୍କର ରାୟ ପ୍ରଥମେ
ଜଣେ କବି ତା’ପରେ ସେ ବଙ୍ଗାଳୀ । ଏହା ତାଙ୍କର ଏକ ଆକସ୍ମିକ
ପରିଚୟ ମାତ୍ର । ସୁଜନମୟ ଜୀବନ, ସୁଜନମୟ ଅବଦାନ ହେଉଛି
ତାଙ୍କର ଅସଲ ପରିଚୟ । ଯେପରି ରାମାନୁଜାଚାର୍ଯ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼
ପରିଚୟ ହେଉଛି ତାଙ୍କର ସର୍ବସାରଣୀୟ ଦୃଷ୍ଟି । ଭାରତର ସଂସ୍କୃତିରେ
ସର୍ବସାରଣୀୟ ଓ ସର୍ବମାନବୀୟ ଦୃଷ୍ଟିଭିତରେ କୌଣସି ଅସଙ୍ଗତ
ନାହିଁ । କାରଣ ଭାରତର ସଂସ୍କୃତି କଦାପି ଆପଣାକୁ ଏକ ଭୌଗୋଳିକ
ସୀମା ଭିତରେ ସୀମିତ କରିଦେଇନାହିଁ । ଏ ଦେଶର ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରରେ
ପେଞ୍ଜି ଉପାସନା ଓ ଉପଲବ୍ଧର ଚର୍ଚ୍ଚା ହୋଇଛି ସେଥିରେ କୌଣସି

ପ୍ରକାର ଖଣ୍ଡିତତାର ଗନ୍ଧ ନାହିଁ । ଆମ ଦେଶର ଉପନିଷଦରେ ସବୁ
 ଦେବତା ଓ ପ୍ରତିମାକୁ ପାରିତୋଇ ଭୂମା ବା ସମଗ୍ରତାର ସ୍ଥିତି ଗାନ
 କରାଯାଇଛି । ଅଳ୍ପରେ ନୁହେଁ କେବଳ ଭୂମାରେ ହିଁ ସୁଖ ନିହିତ
 ରହିଛି । ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଉପନିଷଦର ଉକ୍ତି । ରାଗାନ୍ତ୍ରନାଥଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ
 ଆମେ ସବୁଠାରେ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିହିଁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଭାରତବର୍ଷର
 ବନ୍ଦନା କରିବାକୁ ଯାଇ ସେ ସଂସାରର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଦେଶଠାରୁ
 ଭାରତବର୍ଷକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ଦେଖାଇବାର କୌଣସି ଇଙ୍ଗୀତ ଦେଇ
 ନାହାନ୍ତି । ଭାରତବର୍ଷ ହେଉଛି ବିଶ୍ୱମାନବ ଓ ବିଶ୍ୱସଂସ୍କୃତିର
 ମିଳନଭୂମି । ଶାନ୍ତିନିକେତନ କେବଳ ବଙ୍ଗଳାର ସମ୍ପତ୍ତି ନୁହେଁ ।
 ଯିଏ ରାଗାନ୍ତ୍ରନାଥଙ୍କ ପ୍ରତିଭାକୁ ବୁଝିବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଛି, ସମଗ୍ର
 ମାନବ ସଂସ୍କୃତିର ବହୁ ବିଭିନ୍ନତା ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ଐକ୍ୟ ସୁନ୍ଦରି
 ଖୋଜିବାକୁ ଯିଏ ଇଶ୍ୱରାୟ ଆଗ୍ରହ ନେଇ ବାହାରିଛି, ଶାନ୍ତିନିକେତନ
 ମଧ୍ୟ ତାହାର ସମ୍ପତ୍ତି । ସେ ଓଡ଼ିଶାରୁ ଆସିଥାଉ ବା ଆସାମରୁ ଆସିଥାଉ
 ମିତରରୁ ଆସିଥାଉ ବା ମସ୍କୋରୁ ଆସିଥାଉ ବିକାରମୁକ୍ତ ମନନେଇ
 ଆସିଥିଲେ ତା'ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଦ୍ୱାର ସବଦା ମୁକ୍ତ ହୋଇ
 ରହିଛି । ସବୁଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟର କଥା ଏହି ଯେ ରାଗାନ୍ତ୍ରନାଥ
 କୌଣସିଠାରେ ଅଟକି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଯେପରି ପଥ ଚାଲିବାର
 ବିରାମ ନାହିଁ । ସେ ହେଉଛନ୍ତି ‘ପାନ୍ଥ ଗିନେର ସଖା’ । ଝଞ୍ଜା କ୍ଷୁଦ୍ର
 ଜୀବନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହୋଇ ସେ କେବେ ସଂସାରକୁ ଖସିପ ବୋଲି କହି
 ନାହାନ୍ତି । ଜୀବନର ଆକର୍ଷଣରେ ସେ ମନ୍ଥମୁନ୍ଥ ହୋଇ ବାରମ୍ବାର
 କହିଛନ୍ତି—“ଏହି ସୁନ୍ଦର ସଂସାର ଭିତରୁ ମୁଁ ମରିବାକୁ ଚାହେଁନି ।
 ମୋର ଏହି ଚେତନାର ପ୍ରବାହ ଯେପରି ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦାସରେ
 ଏବଂ ବୃକ୍ଷର ମୂଳେ ମୂଳେ, ଶୀଘରେ ଶୀଘରେ ଧୀରେ ଧୀରେ ପ୍ରବାହିତ
 ହେଉଛି । ସମସ୍ତ ଶସ୍ୟକ୍ଷେପ ରୋମାଞ୍ଚିତ ହୋଇଉଠୁଛି, ନାଶକେଳି
 ଗଛର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପତ୍ର ଜୀବନର ଆବେଗରେ ଥର ଥର ହୋଇ କମ୍ପି
 ଉଠୁଛି । ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ କେଉଁଠି ଯେ କିଛି ମାତ୍ର ପାକ ଅଛି ତାହା
 ସେତେବେଳେ ଜାଣି ନ ଥିଲି । ସବୁଗୁଡ଼ିକ ସତେ ଯେପରି ହସ କାନ୍ଦରେ
 ସୁଦୃଢ଼ ଭାବରେ ଗୁଢ଼ା । ତାହାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆଉ କିଛି ଦେଖାଯାଏ

ନାହିଁ । ଏପରିକି ଦେହ ମନ ପ୍ରାଣ ଓ ହୃଦୟର ସବୁ ସ୍ବର୍ଗ ସ୍ବର୍ଗ ଦ୍ଵାରା
ଯାହାକୁ ସବୁଠାରୁ ବେଶି ସତ୍ୟ ବୋଲି ମଣୁଥିଲା, ସେଇ ନିକଟର
ମଣିଷ ଯେତେବେଳେ ଏତେ ସହଜରେ ଏକ ନିମିଷରେ ସ୍ଵପ୍ନ ଭଳି
ମିଳାଇଗଲେ ; ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ଜଗତ ଆଡ଼କୁ ଚାହିଁ ମନେ ହେଲା
ଏ କି ଅତ୍ୟୁତ ଆମ୍ବଶୃଙ୍ଗ । ଯାହା ଅଛି, ଯାହା ରହିଲା ନାହିଁ ଏହି
ଉଦୟ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ରୂପେ କିପରି ଭାବରେ ମେଲ କରିବ ?
ଗୁରୁ ଗଛକୁ ଅନ୍ଧାରୁଆ ବାଡ଼ି ଭିତରେ ଘେରାଇ ରଖିଲେ ତାହାର
ସକଳ ଚେଷ୍ଟା ଯେପରି ସେହି ଅନ୍ଧକାରକୁ କୌଣସି ରୂପେ ଦୂର କରି
ଆଲୋକ ଆଡ଼କୁ ମୁଣ୍ଡ ଟେକିବା ପାଇଁ ପଦାଙ୍ଗୁଳରେ ଭାବ ଦେଇ ଯଥା
ସମ୍ଭବ ସିଧା ହୋଇ ଉଠିଥାଏ, ସେହିଭଳି ମୃତ୍ୟୁ ଯେତେବେଳେ
ମନର ଗୁରୁଦିଗରେ ଅନ୍ଧକାରର ବାଡ଼ି ବାନ୍ଧିଦେଲା ସେତେବେଳେ
ସମସ୍ତ ମନ ପ୍ରାଣ ଅହୋରାତ୍ର ଦୁଃସାଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟାରେ ତାହାର ଭିତରୁ
ବାହାରିବାକୁ ଚାହିଁଲା । କିନ୍ତୁ ସେହି ଅନ୍ଧକାରକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିବାର
ପଥ ଅନ୍ଧକାର ଭିତରେ ଯେତେବେଳେ ଦେଖା ନ ଯାଏ ସେତେବେଳେ
ତାହାଭଳି ଦୁଃଖ ଆଉ କ’ଣ ଅଛି ? କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଜୀବନ ପ୍ରତି
ମୋର ଅଳ୍ପ ଆସକ୍ତି ପୁରା ଗୁଲି ଯାଇଥିଲା ବୋଲି ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ
ଆଲୋକିତ ମାଳ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଗଛଲତାର ଆନ୍ଦୋଳନ ମୋର
ଅଶ୍ରୁଧାରୀ ଚକ୍ଷୁରେ ଭାରି ଗୋଟିଏ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ବର୍ଷଣ କରୁଥିଲା । ଜଗତକୁ
ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ସୁନ୍ଦରକରି ଦେଖିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଦୂରଭର ପ୍ରୟୋଗନ,
ମୃତ୍ୟୁ ସେହି ଦୂରଭର ଘଟାଇ ଦେଇଥିଲା । ମୁଁ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ
ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ମରଣର ବୃହତ୍ ପଟ୍ଟଭୂମିକା ଉପରେ ସଂସାରର
ଛବିଟି ଦେଖିଲି ଏବଂ ଜାଣିଲି ଯେ ତାହା ଭାରି ମନୋହର ।” (ଜୀବନ
ସ୍ମୃତି—ରାମାନୁଜ ଟାଗୋର) ।

କବି ରାମାନୁଜାୟଙ୍କର ଏହି ‘ହଜାଇବା’ ଏବଂ ‘ପାଇବା’
ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ଅଧିକ ଚମତ୍କାର ହୋଇ ଉଠିଛି । ଜୀବନଲୋକର
ପ୍ରସାରିତ ଛବି ଶଶି ଶିଶିରସିନ୍ଧୁ ନଗନ ଓ ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଦେଖା
ଦେଇଛି । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ପ୍ରାଣମୟ ଜୀବନ ଭିତରେ ମାଡ଼ହକା
ଚଢ଼େଇ ପୁଣି ମାଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସେ ଏଇ ଜୀବନର କୁଟା କାଠିରେ

ଆପଣାର ନିଜସ୍ବ ମାଡ଼ଟିଏ ରଚନା କରିବ ବୋଲି । ପୁଣି ନୂତନ ସୂର୍ଯ୍ୟର ଉଦୟ ଉତ୍ସବ ଭିତରେ କେତେ ସ୍ବପ୍ନ ଆଉ ସମ୍ଭାବନା ନେଇ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଜୀବନର ପ୍ରତିଟି ସକାଳ । ଅମୃତ ସାଗରର ଜଳବନ୍ଧୁଟିଏ ମୁଁ । ଏଇ ଶୀର୍ଷକୁ ବାରମ୍ବାର ଆସିଛି ଅତ୍ୟୁତ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ପରିବେଶରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମୟରେ, କେତେବେଳେ All India Folklore Congressରେ (ବିଶ୍ବଭାରତୀୟ ଆନୁକୁଲ୍ୟରେ) ଯୋଗଦେବା ପାଇଁ ତ କେତେବେଳେ କବିତାର ସେମିନାରରେ କବିତା ପଢ଼ିବା ପାଇଁ । ଶାନ୍ତିନିକେତନର ଏହି ଆହ୍ବାନ ଯେମିତି ଚରନ୍ତନ । ଏଇ ଶୀର୍ଷରେ ମୁଁ ବାରମ୍ବାର ଅବତରଣ କରି ମଧ୍ୟ ମୋର ଚେତନାର ଭୂମିରେ ବିଶ୍ବମାଡ଼ ବିଶ୍ବଭାରତୀୟ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ନବେଦନ ଜଣାଇବି । ମୋ ଜୀବନରେ ତାହା ପୁଣି ନୂତନ ଭାବରେ ଉଦୟ ଉତ୍ସବ ହୋଇ ଦେଖାଦେବ ।

ଜୀବନ ଯେଉଁଠି ଜୀବନ ଚାହେଁ

“କାହିଁ ସେ ଜୀବନ କାହିଁ ସେ ଭୁଲି,
ଜୀବନ ଯେଉଁଠି ଜୀବନ ଚାହେଁ
ଝଲମଲ ସିଏ ହେଉଛି କାହିଁ
ପ୍ରସାନ୍ନ ଆକାଶେ ରଙ୍ଗ ପ୍ରାୟେ ।”

ଜୀବନର କବି ରଘୁନାଥ ଏଇ ଏକା କଥା କହିଛନ୍ତି ତାଙ୍କ କବିତାରେ, କଳାରେ, ସଙ୍ଗୀତରେ—କବି ରଘୁ ଗଦ୍ୟ ଲେଖିଛନ୍ତି କବିତା ପାଇଁ । ତାଙ୍କ ଗଦ୍ୟର ଗୁଣ ହେଉଛି କବିତାର ଗୁଣ । କବିତାରେ ଜୀବନ ଏବଂ ଜୀବନ ଭିତରେ କବିତା—ଏଇ ଦୁଇଟାର ମଧୁର ସମନ୍ୱୟ ତାଙ୍କ କବି ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ । କବିତା ସମ୍ପର୍କରେ ତାର ଏହି ସ୍ୱୀକାରକୁ ଖୁବ୍ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ।

“କବିତା ମୋର ବହୁକାଳର ପ୍ରେୟସୀ । ବୋଧହୁଏ ଯେତେବେଳେ ରଥୀ ଭଳି ମୋର ବୟସ ଥିଲା ସେଇ କାଳରୁ ହିଁ ସେ ମୋର ବାଗଦତ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ସେଇଦିନରୁ ଆମ ପୋଷଣକୁଳର ବରମୂଳ, ଘର ଭିତରର ବଗିଚା ଏବଂ ଏକତାଳର ଅନାବିଷ୍କୃତ ଘରଗୁଡ଼ିକ ଓ ସମସ୍ତ ବାହାର ଦୁନିଆଁ । ଦାସୀମାନଙ୍କ ମୁହଁର ସମସ୍ତ ରୂପକଥା ଓ ଗ୍ରାମ୍ୟ ଗୀତ ; ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ମାୟା ଜଗତ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ସେଇ ଅପୂର୍ବ ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରିବା ଅତି କଠିନ X X X X ଜୀବନରେ ଜିତି ବା ଅଜିତିସାରରେ ଅନେକ ମିଥ୍ୟା ଆଚରଣ କରାଯାଏ; କିନ୍ତୁ କବିତାରେ ମୁଁ ମିଥ୍ୟା କଥା କହିନାହିଁ ଏବଂ ତାହା ହିଁ ମୋ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ଗଭୀର ସତ୍ୟର ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ସ୍ଥାନ । ଆତ୍ମମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ସବୁଦିନ ଗୋଟିଏ ଭଙ୍ଗାଗଡ଼ା ଚଲୁଥିଲା ଓ ଯୋଗାଯୋଗ ଚାଲୁଥିଲା । କିଛି କିଛି ଭାବ, କିଛି

ଛବି ନାନା ରକମର ଚେହେରା ଧରୁଛି । ତାହାର ସହିତ ମୋ
 କଲମର କାରବାର, ଏହା ପୂର୍ବରୁ ମୋ ମନ ଆକାଶକୁ କାନ
 ଡେଇଁଥିଲା, ପବନରୁ ଯେଉଁ ସ୍ଵର ଆସୁଥିଲା ମୁଁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଉଥିଲି ।
 ଫୁଲ ଯେତେବେଳେ ଫୁଟେ ସେତେବେଳେ ମନେ ହୁଏ ଯେ, ଫୁଲ ହିଁ
 ଯେପରି ଗଛର ଏକମାତ୍ର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ତାର ଗୌରବ ଓ ସୁଗନ୍ଧରୁ
 ମନେ ହୁଏ ତାହା ଯେପରି ବନଲକ୍ଷ୍ମୀର ସାଧନାର ଚରମ ଐଶ୍ଵର୍ଯ୍ୟ ।
 ସେ ଫଳ ଫଳାଇବାର ଉପଲକ୍ଷ୍ୟ ମାତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନର ଗୌରବ
 ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସେ ପ୍ରଫୁଲ୍ଲ । ଭବିଷ୍ୟତ ତାହାକୁ ଅଭିଭୂତ କରିଦେବ ନାହିଁ ।
 ପୁଣି ଫଳକୁ ଦେଖି ମନେ ହୁଏ ଯେ ସେ ଯେପରି ସଫଳତାର ରତ୍ନାକର ।
 କିନ୍ତୁ ଶବ୍ଦ ତରୁ ପାଇଁ ସେ ଯେ ଗଜକୁ ଗର୍ଭ ମଧ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି
 ଗଢୁଛି ; ଏ କଥା ଅନୁରାଗରେ ରହିଯାଏ । ଫୁଲ ଫୁଟିଛି ଏହା ହିଁ
 ଫୁଲର ଚରମ କଥା । ଯାହାକୁ ଭଲ ଲାଗିଲା ସେଇ ଜିଜ୍ଞାସୁ । ଫୁଲର
 ମହତ୍ତ୍ଵ ତା ନିଜର ପ୍ରକାଶରେ । ସୁନ୍ଦରର ଅନ୍ତରରେ ଅଛି ରସମୟ
 ରହସ୍ୟମୟ ଆୟତ୍ତର ଅନ୍ତର ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟ । ଆନୁମାନଙ୍କ ଅନ୍ତର
 ସହିତ ତାହାର ଅନିବାରଣୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧ । ତାହା ସମ୍ପର୍କରେ ଆନୁ-
 ମାନଙ୍କର ଆନୁଚେତନା ହୁଏ ମଧୁର, ଗନ୍ଧାର ଓ ଉଜ୍ଜ୍ଵଳ ।
 ଆନୁମାନଙ୍କର ଭିତରର ମଣିଷ ବି ବଢ଼ି ଉଠେ; ତହିଁରେ ରଙ୍ଗ ଧରେ ;
 ତାହା ରସମୟ ହୁଏ । ଆନୁମାନଙ୍କ ସତ୍ତ୍ଵ ଯେପରି ତାହା ସଙ୍ଗରେ ରଙ୍ଗ
 ରସରେ ମଜ୍ଜିଯାଏ । ଏହାକୁ କହନ୍ତି ଅନୁରାଗ । କବିଙ୍କ କାମ ହେଲା,
 ଏହି ଅନୁରାଗରେ ମନୁଷ୍ୟର ଚୈତନ୍ୟକୁ ଉଦ୍ଘୀପ୍ତ କରିବା, ଔଦାସୀନତାକୁ
 ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରିବା । ସେହି କବିକୁ ହିଁ ଲୋକେ ବଡ଼ ବୋଲି କହନ୍ତି,
 ଯିଏ ଏପରି ସବୁ ବିଷୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ମନକୁ ଆଖିକୁ କରେ,
 ଯାହା ମଧ୍ୟରେ ନିତ୍ୟତା ଅଛି, ମହତ୍ତ୍ଵ ଅଛି, ଶକ୍ତି ଅଛି, ଯାହା ବ୍ୟାପକ
 ଓ ଗନ୍ଧାର । କଳା ଓ ସାହିତ୍ୟ ଭଣ୍ଡାରରେ ସବୁ ଦେଶରେ
 ସବୁ କାଳରେ ଅନୁରାଗର ସମ୍ପଦ ରଚିତ ଓ ସମ୍ପଦ ହୋଇ ଉଠୁଛି ।
 ଏହି ବିଶାଳ ସଂସାରରେ ମନୁଷ୍ୟ କାହାକୁ ବିଶେଷ କରି ଭଲ ପାଇଛି
 ତାହା ତାର ସାହିତ୍ୟ ଦେଖିଲେ ହିଁ ବୁଝା ପଡ଼ିବ । ଏହି ଭଲ ପାଇବା
 ଦ୍ଵାରା ହିଁ ମନୁଷ୍ୟକୁ ବିଭୀର କରାଯାଇପାରେ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ଵଦିଗ କାବ୍ୟରେ

ଦେଖି ଯେ ଭୋଗର ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣା ସୁଖ ପାଇଛି ; କିନ୍ତୁ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କାବ୍ୟର ଗଭୀର ପ୍ରଦେଶରେ ତ୍ୟାଗର ମନୁଷ୍ୟ ନିଜର ଏକତାରଟି ନେଇ ବସି ରହିଛି । ସାହିତ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟର ଅନୁରାଗ ସପଦ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଯଦି କରି ଯଥାର୍ଥ କାମ ହୁଏ, ତେବେ ଏହି ଦାନ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଗଲେ ପ୍ରୀତିର ପ୍ରୟୋଜନ । ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଇବା ଭିତରେ ଜୀବନକୁ ହଜାଇବା ଏବଂ ଖୋଜିବା ମଧ୍ୟରେ ରସାନ୍ତରାଧକର ଏହି ସ୍ୱୀକାରକୁ ଦେଖିଲେ ବିସ୍ମିତ ନ ହୋଇ ରହି ହୁଏ ନାହିଁ । କାଗଜ, କଲମ, ଘଡ଼ି, ଖାତା ଓ ଚଷମା ଇତ୍ୟାଦି ମୋର ଅଧିକାଂଶ ଜିନିଷ ପ୍ରତିଦିନ ଅସାବଧାନତା ହେତୁ ହଜାଇଥାଏ, ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ କେତେବେଳେ ହଜାଇବସେ ଯେ ଆଉ ତାର ଠିକଣା ଖୋଜି ପାଏ ନାହିଁ ।

‘ପଦ୍ମା’ ନଦୀ ଖାରରେ ବସି କରି ମହାକାଳରୁ ସୃଷ୍ଟିତର ପାଇଁ କେବଳ ଛବିର ପସଲ ଫଳାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରି ନ ଥିଲେ—ସୁନ୍ଦର ପୃଥିବୀରେ ମନୋରମ ଜୀବନ ଭିତରେ ଧରବତରଣ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବାରମ୍ବାର ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରିଥିଲେ ।

ସଂସାରର ବିରଟକୁ ଅନୁଭବ କରି ମୁଁ ଆଗରୁ କେବେ ଏତେଦୂର ଚମତ୍କତ ହୋଇ ନ ଥିଲି । ଜୀବନର ଶୋଭାମୟତାକୁ ମୁଁ ଏପରି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଆଗରୁ କେବେ ଅନୁଭବ କରି ନ ଥିଲି । ରସାନ୍ତର ସଙ୍ଗୀତ, ସାହିତ୍ୟ କଳା ସବୁ ଭିତରେ ଯେପରି ମୁଁ ବଞ୍ଚିବାର ଏକ ଅଭିନବ କୌଶଳ, ଜୀବନକୁ ଭଲ ପାଇବାର ଏକ ମୁଗ୍ଧ ଅନୁଭବ ଭିତରେ ଯେପରି ଏଇ ଶାନ୍ତିନିକେତନରେ ଅଭିଭୂତ ହେଇଲି । ଯଦି କେବେ କୌଣସି ଜୀବନର ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଶିଖି ପାଇଁ ଅଟକି ଯିବି, ତେବେ ବି ସ୍ରୋତର ସ୍ୱପ୍ନକୁ କେବେହେଲେ ଭୁଲିଯିବି ନାହିଁ । ଆପଣାର ପ୍ରସ୍ଥାପନ କର୍ମକୁ କେବେ ନଷ୍ଟକରି ଦେବି ନାହିଁ ।

କବିତାର ବସୁନ୍ଧରା

କବିତାର ବସୁନ୍ଧରା, ଏଭଳି ଏକ ମୁଗ୍ଧ ମଧୁର ଔଜ୍ଞାନମୟ ଜଗତ ଯେଉଁଠି କବି କେବଳ ଗୋଟାଏ ସ୍ୱପ୍ନରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱପ୍ନକୁ ସମନ୍ୱିତ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ମଗ୍ନ ରହେ । କବିତାର ବସୁନ୍ଧରା ଭିତରେ ଜୀବନର ସବୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱାସ, ସବୁ ସ୍ୱପ୍ନ, ସବୁ ସୂର୍ଯ୍ୟାସ୍ତ, ସବୁ ସୂର୍ଯ୍ୟୋଦୟ ଅପୂର୍ବ ଗାତ୍ରରେ ଗାତ୍ରମନ୍ତ ହୋଇଯାଏ ; ଜୀବନ ସୁନ୍ଦର ଲାଗେ । ପ୍ରତିନିୟୁତ ଅସଫଳ ଶବ୍ଦ ଆସି ଅନୁଭବର ଉଦର ଭୂମିକୁ ଶଯ୍ୟାୟିତ କରିଦିଏ । କବିତାର ବସୁନ୍ଧରା ଭିତରେ ମାରବତାର ଜୟଧ୍ୱନୀ, ଏହି ମାରବତା ଭିତରେ କୁନ୍ଦାହୁଆର ଗଞ୍ଜାରିଆ କୁଡ଼ାଟି, ଧୁଧୁ ଶରାବେଳ, ଭାଇତକୋଳି, ବେତକୋଳି, ବରକୋଳିର ଅପୂର୍ବ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ସହିତ ଶେଶବର ସ୍ନିଗ୍ଧ ଅନୁଭୂତି କବିତାର ବସୁନ୍ଧରାକୁ ଉଚ୍ଚାଟିତ କରିଦିଏ ଏବଂ କଭଳି ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଅନୁଭବ ଭିତରେ ଅଭିଷିକ୍ତ ହୁଏ କବିତା ହୃଦୟର ଅଦୃଶ୍ୟ ବେଘାରେ, ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଅଙ୍ଗୀକାରରେ, ଏକଲ ନନ୍ଦର ଗୀତ ଭିତରେ । କୁହୁଡ଼ିଆ ସକାଳର ଧାନ କିଆରୀ ଭିତରୁ ନଦାନଦୀ ଧାନକେଣ୍ଡାରେ ଜୀବନ ସ୍ମୃତିମୟ ହୋଇଉଠେ । ଗାଆଁର ମୋହମୟ ପରିବେଶ ଭିତରେ ଶେଶବର ସ୍ମୃତି ସୁନ୍ଦର ହୋଇ ଦେଖାଦିଏ । ଆତ୍ମମଗ୍ନ ନିଭୂତ ଆକାଶ ତଳେ ପିଲଦିନର ପୃଥ୍ୱୀ ସ୍ମୃତିମୟତାରେ ଭରିଉଠେ । ସୁବର୍ଣ୍ଣରେଖା କିମ୍ବା ସାଲନ୍ଦୀର ମିଠା ମିଠା ବାସ୍ନା ଭିତରୁ ଜୀବନ ଉଜ୍ଜିମାରେ । ଜୀବନ ଭିତରେ ସ୍ମୃତି; ସ୍ମୃତିରେ ଜୀବନ-କବିତାର ବସୁନ୍ଧରାକୁ ଆହୁରି ନିବିଡ଼, ଆହୁରି ତମଜାର କରିଦିଏ ।

ଶବ୍ଦର ପୃଥ୍ୱୀ ଯେତେବେଳେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଃଶବ୍ଦ ହୋଇଯାଏ, ଯେତେବେଳେ ଚଉଁରାମୂଳ ସଞ୍ଜିବଣୀ ବାସ୍ନାରେ ମହକି ଉଠେ ସେତେବେଳେ ସେହି ରହସ୍ୟମୟ ସଞ୍ଜରେ କବିପରି କିପରି ରୁପୁରୁ

ବସିରହେ ଗାଉଁଲ ମଣିଷଟିଏ ଯାହାର ନିର୍ଲିପ୍ତ ଆଖି ଭିତରେ କବିତାର ବସୁନ୍ଧରା ବସାବାନ୍ଧ ରହିଥାଏ । ଏହି ପ୍ରେମମୟ ପୃଥିବୀରେ କେହି ଜଣେ ଆପଣାର ଲୋକର ସ୍ନେହର ଦୁର୍ଗ ଚାରିପାଖରେ ବସେଇ କବି ଦୂର ବୁଲେ । ଏହି ସୁକୁମାର ଗୁଣ ଟିକକ ପାଇଁ ଜୀବନର ସବୁ ବ୍ୟର୍ଥତା, ସବୁ ଅସହାୟତାକୁ ଅତିକ୍ରମି ଯିବା ପାଇଁ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ । ଶୈଶବର ନନ୍ଦି ବୋହିଯାଏ ତା ବାଟରେ କେତେବେଳେ ଲୁହ ହୋଇ ତ କେତେବେଳେ ସ୍ମୃତି ହୋଇ । କବିତାର ଇଲକା ଭିତରେ ବାସ୍ନାମୟ ଅନୁଭବ ଟିକକ ଧରି ରଖେ କବି । କବିତାରେ ବଞ୍ଚିବା ଯେ କେତେ କଷ୍ଟକର ତାହା ସେ ମର୍ମେ ମର୍ମେ ଅନୁଭବ କରେ । କବିର ବିନ୍ଦୁ ଲୁହର ପୃଥିବୀରେ ବାରମ୍ବାର ଭୂମିକମ୍ପ ହେଉଥାଏ । ବିଷାଦର ନନ୍ଦିକୁଳରେ ଏକା ଏକା ବଞ୍ଚିବା ଯେପରି କବିର ଶ୍ରାବ୍ୟ । ସାରା ସ୍ବତି ଅନିଦ୍ରାରେ ବିତାଇବା ଯେପରି ତାର ଶ୍ରାବ୍ୟ । ଏହି ଏକାକୀୟ, ଏହି ଉଦାସୀନତା ଭିତରେ ଭାରି ହୋଇଯାଏ କବି । ଶୈଶବର ସ୍ମୃତି-ମୁଖର ଦିନ, ସ୍ନେହ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ସମ୍ବେଦନାମୟ ଜହ୍ନିଫୁଲର ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ କବି ସାରାଜୀବନ ଖୋଜିବୁଲେ । କବିତାର ବସୁନ୍ଧରା ଭିତରେ କବି କେତେ ଏକୁଟିଆ, କେତେ ନଃସଙ୍ଗ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ଏବଂ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ

ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ଜାତୀୟ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ବ ବିକାଶର ଏକ ଆଦ୍ୟ ସାଧନ । ଲୋକଗୀତ ହିଁ ଲୋକର ପ୍ରଚଳିତ ବେଦ । ଲୋକଗୀତ ସମୁଦ୍ର ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ଯୁଗଯୁଗାନ୍ତର ଚିନ୍ତା ଓ ଅନୁଭବର ପ୍ରସଙ୍ଗ । ଏହା ଚିର ପୁରାତନ ଏବଂ ଚିର ନୂତନ । ଏହି ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଜୀବନ ଉପରେ ଗଭୀର ପ୍ରଭାବ ବିସ୍ତାର କରିଥିଲା । ସେ ନିଜେ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯେ ବାଉଁଶଗାନ୍ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ସେ ନିଜ ହୃଦୟର ଭାବ ଏବଂ ଭାଷାର ପ୍ରଥମେ ସନ୍ତାନ ପାଇଥିଲେ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଉପନିଷଦ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଲୋକତା ଉପଲବ୍ଧ କରି ବିସ୍ମିତ ହୋଇଯାଇଥିଲେ “ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ଟାପୁରୁ ଟୁପୁରୁ ନଦୀପେ ଏଲ ବାନ୍”, ଏହି ଡଗଟି ପିଲଦିନେ ମୋ’ ନିଜଟିରେ ମୋହମନ୍ଦ ଭଳି ଥିଲା ଏବଂ ସେହି ମୋହ ବର୍ତ୍ତମାନ ସୁଦ୍ଧା ମୁଁ ଭୁଲିପାରି ନାହିଁ । ମନର ଏହି ମୁଗ୍ଧ ଅବସ୍ଥା ସ୍ମରଣ କରି ନ ଦେଖିଲେ ଡଗ-ଡମାଳୀର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ ଓ ଉପଯୋଗିତା ସ୍ପଷ୍ଟଭାବରେ ବୁଝିଦେବ ନାହିଁ । ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ କହିଥିଲେ—

“କୃଷ୍ଣା ତୋ’ର ଜୀବନେରୁ ଶରୀର ଯେ ଜନ
କର୍ମେ ଓ କଥାୟ ସତ୍ୟ ଆତ୍ମୀୟତା କରେଛେ ଅର୍ଜନ
ଯେ ଆଛେ ମାଟିର କାନ୍ଥ କାନ୍ଥ
ଯେ କବର ବାଣୀ ଲାଗି କାନ୍ଥ ପେତେ ଆଛେ
ସାହିତ୍ୟେର ଆନନ୍ଦେର ଭୋଜେ
ନିଜେ ଯା ପାରିନା ଦିତେ, ନିତ୍ୟ ଆମି ଥାକି ତାରି ଖୋଜେ ।

ରବୀନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଜୀବନ ଆରମ୍ଭରୁ ଯେତେବେଳେ ଭାରତୀୟ ଉପନିଷଦ କିମ୍ବା ବିଦେଶୀ ସାହିତ୍ୟର କୌଣସି ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ମନ ଉପରେ ପଡ଼ି ନାହିଁ ଏବଂ ଯେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ

ଉନ୍ମୁକ୍ତ, ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ଗୋଟାଏ ଚେତନା ଆଶ୍ରୟ ନେଇଥିଲା, ଯାହାର ପ୍ରଭାବରୁ ସେ ସାରା ଜୀବନ ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି, ତାହା ବଙ୍ଗଳାର “ବାଉଲ୍‌ଗାନ୍” । ସେତେବେଳେ ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ବୟସ ମାତ୍ର ବାଉଁଶ ବର୍ଷ । ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥ ନିଜେ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯେ ‘ବାଉଲ୍‌ଗାନ୍’ ଭିତରେ ସେ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ଭାବ ଏବଂ ଭାଷାର ପ୍ରଥମ ସନ୍ତାନ କରିଛନ୍ତି । ବାଲୁକ ଆଦି ଶ୍ଳୋକ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଛନ୍ଦ, ଭାବ ଏବଂ ଭାଷାର ସନ୍ତାନ ପାଇଥିଲେ ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାଧନାରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ସମୟରେ ବାଉଲ୍‌ଗାନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ତାହା ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି । ବାଉଲ୍‌ମାନଙ୍କ ବିଶ୍ୱପ୍ରେମ ମଧ୍ୟରେ ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥ ନିଜ ହୃଦୟର ସ୍ତବ୍ଧତା ଏକାକାର କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ଉପନିଷଦ କିମ୍ବା ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶନର ପ୍ରଭାବ ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ବାଉଲ୍‌ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ଦର୍ଶନର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ଉପରେ ପଡ଼ିଥିଲା । ତେଣୁ ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥଙ୍କ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମାନସର ଉତ୍ସ ସନ୍ତାନ କରିବାକୁ ଗଲେ ଉପନିଷଦ କିମ୍ବା କୌଣସି ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଦର୍ଶନ ବଦଳରେ ବାଉଲ୍‌ଗାନ୍ ମଧ୍ୟରୁ ତାହା ସନ୍ତାନ କରିବାକୁ ହେବ । ‘ବାଉଲ୍‌ଗାନ୍’ ସଂସ୍କୃତର ଭୂମିକା ଲେଖିବାକୁ ଯାଇ ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥ ସ୍ତ୍ରୀକାର କରିଛନ୍ତି ଯେ, “ମୋ ଲେଖା ଯେଉଁମାନେ ପଢ଼ିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଜାଣନ୍ତି ଯେ ‘ବାଉଲ୍‌ ପଦାବଳୀ’ ପ୍ରତି ମୋ ଅନୁରାଗର ପ୍ରକାଶ ମୋର ଅନେକ ଲେଖାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଛି । X X X । ମୋର ଅନେକ ସଙ୍ଗୀତ ଭିତରେ ମୁଁ ବାଉଲ୍‌ର ସ୍ୱର ଗ୍ରହଣ କରିଛି ଏବଂ ଅନ୍ୟ ରାଗ-ରାଗିଣୀ ସହିତ ମଧ୍ୟ ମୋର ଜ୍ଞାତ କିମ୍ବା ଅଜ୍ଞାତସାଙ୍ଗରେ ତାହାର ମିଳନ ଘଟିଛି । ରଘନ୍ଦ୍ରନାଥ ବାଉଲ୍‌ ମୁହଁରେ ଜୀବନର ପ୍ରଥମ ଭାଷାର ସନ୍ତାନ ପାଇଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ସମୟରେ ଉପନିଷଦ ମଧ୍ୟରେ ତାହାର ସମର୍ପଣ ପାଇ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇ-ଯାଇଛନ୍ତି । ବାଉଲ୍‌ ଭିତରେ ସେ ଭାରତୀୟ ଉପନିଷଦକୁ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ଯେପରି ଜଣେ ବାଉଲ୍‌ ଏକତାକୁ ବଞ୍ଚେଇ ଗାଇଛି—

“କୋଥାଏ ପାବ ତାରେ

ଆମାର ମନେଇ ମାନୁଷ ଯେରେ

ହାସ୍ୟ ସେଇ ମାନୁଷେ ତାଙ୍କ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ
ଦେଶ ବିଦେଶେ ବେଢ଼ାଇ ଦୁରେ ।”

ଅତି ସାଧାରଣ କଥା । କିନ୍ତୁ ଅପୂର୍ବ ସ୍ୱର ମାଧ୍ୟମରେ ତାହାର
ଅର୍ଥ ଅନବଦ୍ୟ ହୋଇ ଉଠିଛି । ଏହି କଥାଟି ଉପନିଷଦରେ ମଧ୍ୟ
ଶୁଣାଯାଏ । “ତଂ ବେଦ୍ୟ ପୁରୁଷଂ ବେଦ, ମା ବୋ ମୃତ୍ୟୁ ପରିବ୍ୟଥା”
ଯାହାକୁ ଜାଣିବା କଥା ସେହି ପରମ ପୁରୁଷକୁ ଜାଣ; ନଚେତ୍ ମରଣ
ଯନ୍ତ୍ରଣା — ନିରକ୍ଷର ବାଉଁଶମାନଙ୍କ ଗୀତ ଭିତରେ ଔପନିଷଦୀୟ
ସତ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି କରି ରାଗାନ୍ତନାଥ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ବିଶେଷ ମର୍ତ୍ତ୍ୟଦା
ଦେଇଛନ୍ତି ।

ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ଦେଶରେ ପ୍ରସାର ଲାଭ କରିବା ଫଳରେ
ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ଅଶିକ୍ଷିତ ସମାଜ ଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେବା ଲକ୍ଷ୍ୟକରି
ରାଗାନ୍ତନାଥ ଶ୍ରୀକ୍ଷଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିଲେ । ଦେଶ ଦେଶ
ଭିତରେ ଏବଂ ସମାଜ ସମାଜ ଭିତରେ ଅଖଣ୍ଡିତା ରହିବା ଦରକାର ।
ଗୋଷ୍ଠୀଗତ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ରହିବା ହାସ୍ୟ ଦେଶ ପକ୍ଷରେ ଶକ୍ତିହେବା
ସ୍ୱାଭାବିକ । ତେଣୁ ସେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିଲେ, ଏହି ଲୋକ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ
ମାଧ୍ୟମରେ ଅଖଣ୍ଡିତା ରକ୍ଷା କରାଯାଇ ପାରିବ । ସେ ଅନେକ ସମୟରେ
ସ୍ତ୍ରୀକାର କରୁଛନ୍ତି ଯେ — “ପିଲା ଭୁଲଣିଆ ତଗତମାଳି ଭିତରେ ମୁଁ
ଯେଉଁ ରସ ଆସ୍ବାଦନ କରେ, ଶୈଶବ ସ୍ମୃତିରୁ ତ ହାକୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ କରି
ଦେଖିବା ମୋ’ ପକ୍ଷରେ ଅସମ୍ଭବ । ସେହି ତଗତମାଳି ଗୁଡ଼ିକର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ
କେଉଁ ପରିମାଣରେ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟର ଚରସ୍ତ୍ରାୟୀ ଆଦର୍ଶ ଉପରେ ନିର୍ଭର
କରୁଛି ତାହା ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରିବାର କଥା । ‘ଜଲ୍ ପଡ଼େ ପାତା ନଡ଼େ’ —
ମୋ’ ଜୀବନରେ ଏଇଟି ହେଉଛି ଆଦ୍ୟକବିର ପ୍ରଥମ କବିତା ।
ସେହିନର ଆନନ୍ଦ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଯେତେବେଳେ ମନେ ପଡ଼େ ସେତେବେଳେ
ବୁଝିପାରେ ଯେ କବିତା ଭିତରେ ପଦ ମିଳନ ପଦାର୍ଥଟିର କାର୍ତ୍ତିକ
ଏତେ ପ୍ରୟୋଜନ । ଏହି ମିଳନ ଅଛି ବୋଲି କଥାଟି ଶେଷହୋଇ ମଧ୍ୟ
ଶେଷ ହୁଏନ ।” ଏଇ ପିଲା ଭୁଲଣିଆ ତଗତମାଳି ଅବଲମ୍ବନ କରି
ଆଧୁନିକ ବଙ୍ଗଳା କବିତା ରଚନାରେ ପ୍ରୟାସୀ ହୋଇଛନ୍ତି । ଏହି ଧାରା

ଅନୁସରଣ କରି ରାଗାନ୍ତନାଥ ତାଙ୍କ ଶେଷ ଜୀବନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅସଂଖ୍ୟ କବିତା ରଚନା କରି ବଙ୍ଗଳା ଡଗଡମାଲିକୁ ଏକ ବିଶେଷ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇଛନ୍ତି । ତାହା ମଧ୍ୟରେ ବୃଷ୍ଟିପଡ଼େ ଟାପୁର ଟୁପୁର କବିତାର ବିଷୟ ଶ୍ରବ ଏବଂ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ବଙ୍ଗଳା ଡଗଡମାଲିରୁ ଗୃହୀତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ‘ସାତ ଶର ଚମାର’ ବିଷୟଟି ବଙ୍ଗଳାର ଗୋଟିଏ କରୁଣ ସ୍ନେହ କୋମଳ ରୂପ କଥାରୁ ଗୃହୀତ । ରାଗାନ୍ତନାଥଙ୍କ କବିତା ଭିତରେ ରୂପ-କଥାର ଶ୍ରବ ଗୌରବ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚମତ୍କାର ଶ୍ରବରେ ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଛି ।

ରାଗାନ୍ତନାଥ ତାଙ୍କ ପିଲା ଭୁଲଣିଆ ଡଗଡମାଲି ପ୍ରବନ୍ଧର ଆରମ୍ଭରେ କହିଛନ୍ତି ଆମ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଏବଂ ସମାଜର ଇତିହାସ ନିର୍ଣ୍ଣୟ ଦିଗରେ ସେହି ଡଗଡମାଲିର ବିଶେଷ ମୂଲ୍ୟ ରହିଥାଇ ପାରେ । କିନ୍ତୁ ତାହା ଭିତରେ ଯେ ସହଜ ସ୍ବାଭାବିକ ଗୋଟିଏ କାବ୍ୟରସ ରହିଛି ତାହା ମୋ ନିକଟରେ ଅଧିକ ଆଦରଣୀୟ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇଥାଏ ଯେ ଏହି ଡଗଡମାଲିର ଯେ ଏକ ଶ୍ରାଦ୍ଧ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଏବଂ ସମାଜତାତ୍ତ୍ୱିକ ମୂଲ୍ୟ ରହିଛି ; ତାହା ରାଗାନ୍ତନାଥ ଅବଗତ ଥିଲେ । ଏହି ଡଗଡମାଲି ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଚରନ୍ତନତା ରହିଛି । ଏହା ପୁରାତନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିଜ ନୂତନ । ତରଳ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ ସରୋବର ଉପରେ ମେଘ କ୍ରିଡ଼ିତ ନକ୍ସେମଣ୍ଡଳର ଛୁପା ପରି ଏହି ଡଗଡମାଲି ଗୁଡ଼ିକ ଆମର ନିୟତ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଅନୁବାଚନର ଛୁପା ମାତ୍ର । ସେଥିପାଇଁ ଏ ଗୁଡ଼ିକ ସ୍ବୟମ୍ବ—“ଏହି ଡଗ ଡମାଲି ସହିତ ଚରକାଳ ଯେଉଁ ସ୍ନେହାନ୍ତ ସରଳ ମଧୁର କଣ୍ଠେ ଧ୍ବନିତ ହୋଇ ଆସିଛି ମୋ ପରି ମର୍ଯ୍ୟାଦାସ୍ଥର ଗନ୍ତୀର ସ୍ବଭାବ ବସୁଷ୍ପ ପୁରୁଷର ଲେଖନୀରୁ ସେ ଧ୍ବନି କିପରି ବା ଶରତ ହେବ ।” କିନ୍ତୁ ରାଗାନ୍ତନାଥ ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି ଯେ ବଙ୍ଗଳାର ପିଲା ଭୁଲଣିଆ ଡଗ ଡମାଲି ବିଷୟରେ ଆଲୋଚନା କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହୋଇଛନ୍ତି । ତାହାର କାରଣ ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ଜୀବନର ମଧୁର ସ୍ମୃତି ତାହା ସହିତ ଜଡ଼ିତ । ରାଗାନ୍ତନାଥ ତାଙ୍କ ବାଲ୍ୟ ସ୍ମୃତିକୁ ଯେପରି ସଚେତନ ଶ୍ରବରେ ସ୍ମରଣ କରି ତାହାର ରସ ଉପଲବ୍ଧ କରିଛନ୍ତି, ସାଧାରଣ ପାଠକ

ନିକଟରେ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ପରିଚିତ ବୟସର ରସାନୁଭୂତି ମଧ୍ୟରେ ଅପରିଚିତ ବୟସର ଶୈଶବ ସ୍ମୃତିର ଅନୁଭୂତି ଅଜାଣତରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନ ଭିତରେ ରହିଥାଏ । କାରଣ ମଣିଷ ହୃଦୟର ରସାନୁଭୂତିର ଅଖଣ୍ଡ ପ୍ରବାହ ଶୈଶବ, ବାଲ୍ୟ, କୈଶୋର, ଯୌବନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଜୀବନର ଆରମ୍ଭରୁ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଥାଏ । ତାହା କେବେ ଦେଲେ ଖଣ୍ଡିତ ହୋଇଯାଏ ନାହିଁ, ଯେପରି ‘ବୃଷ୍ଟି ପଡ଼େ ଟାପୁରୁ ଟୁପୁର ନଘାଏ ଏଲ ବାନ’ ଭଗଟିର ଭାବ ଏବଂ ଚିତ୍ତ ରସାନ୍ତରାସିଙ୍କ ସମଗ୍ର ଜୀବନକୁ କିଭଳି ଭାବରେ ପ୍ରସାଦିତ କରିଥିଲା ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ରସାନ୍ତରାସି କହିଛନ୍ତି ଯେ—“ଏହି ଭଗଟି ଥିଲା ମୋ ଶୈଶବର ମେଘଦୂତ” । ଏହା ଯେ ତାଙ୍କର ବର୍ଷାର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ଦଶଗୁଣ ବଢ଼ାଇ ଦେଇଥିଲା—ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହର ଅବକାଶ ନାହିଁ । ରସାନ୍ତରାସି ତାଙ୍କ ସଂଗୃହୀତ ଭଗ ଭମାଳର ଆଲୋଚନା ସମ୍ପର୍କରେ କହିଛନ୍ତି—“ଏହି ସମସ୍ତ ଭଗ ଭମାଳ ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ଚରନ୍ତନତା ଅଛି । କିଏ କେଉଁଟା କେବେ ରଚନା କରିଥିଲା ବା କେଉଁ ତାରିଖରେ ତାହା ରଚିତ ହୋଇଥିଲା ; ତାହା ଜାଣିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସମ୍ଭବ । ଏହା ଚିର ପୁରାତନ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ନିତ୍ୟ ନୂତନ” × × ମୁଁ ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ ଯେ କାହିଁକି ଏତେ ମହାକାବ୍ୟ, ଖଣ୍ଡକାବ୍ୟ, ଏତେ ଚତୁ-କଥା ଓ ମାତି ପ୍ରଭୃତ । ମନୁଷ୍ୟର ଏତେ ପ୍ରାଣମୁକ୍ତି ପ୍ରସନ୍ନ ଏତେ ଗଳ୍ପଦର୍ମ ବ୍ୟାସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତିଦିନ ବ୍ୟର୍ଥ ଓ ବିସ୍ମୃତ ହୋଇଯାଉଛି । ଅଥଚ ସେଇ ସମସ୍ତ ଅସଙ୍ଗତ, ଅର୍ଥହୀନ ଓ ଯଦୁଚ୍ଛାକୃତ ଶ୍ଳୋକ ଗୁଡ଼ିକ ଲୋକ ସ୍ମୃତିରେ ଚିରକାଳ ପ୍ରବାହିତ ହୋଇ ଆସୁଛି ।” ଅନେକ ପ୍ରାଚୀନ ଇତିହାସ ଓ ପ୍ରାଚୀନ ସ୍ମୃତିର ପୂର୍ଣ୍ଣଅଂଶ ଏହି ସକଳ ଭଗ ଭମାଳ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଣ୍ଣିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଯେପରି—“ଏପାରୁ ଜଙ୍ଗା ଓପାରୁ ଗଙ୍ଗା ମଧ୍ୟ ଖାନେରେ, କାରି ମଧ୍ୟେ ବସେ ଆଛେ ଶିବ ସଦାଗାର ।” ଅବଶ୍ୟ ବାଳକର କଳ୍ପନା ଏହି ଐତିହାସିକ ଐକ୍ୟ ରଚନା ପାଇଁ ଉତ୍ସୁକ ନୁହେଁ । ତାହା ନିକଟରେ ସମସ୍ତ ହେଉଛି ବର୍ତ୍ତମାନ ଏବଂ ତାହା ନିକଟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ହିଁ ହେଉଛି ଗୌରବ । ପୁନଶ୍ଚ “ନୋଟନ୍ ନୋଟନ୍ ପାସ୍ତାର ଗୁଲି ଝୋଟନ୍ ରେଖେଛେ,

ବଞ୍ଚେ ସାହେବ ର ବବ ଗୁଲି ନାଲିତେ ଏସେହେ” ଯେପରି ମେଘ
 ସହିତ ମେଘ ଏବଂ ସ୍ୱପ୍ନ ସହିତ ସ୍ୱପ୍ନ ମିଶିଯାଏ ; ଏହି ଭଗ ଭମାଳି
 ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଜଡ଼ତ ଓ ମିଶ୍ରିତ ହୋଇଥାଆନ୍ତି । ଗ୍ରେଟ୍
 ପିଲଟିଏ ଯେପରି ପ୍ରକୃତିର ସୃଜନ, ଭଗ ଭମାଳି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି
 ପ୍ରକୃତି ସୃଷ୍ଟି । ରାଗାନ୍ତନାଥଙ୍କ ଲୋକ ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନାର
 ଉଗ୍ର ସୁଦୂର ପ୍ରସାସ । କେବଳ ଗୋଟାଏ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ଯେ
 ରାଗାନ୍ତନାଥ ହୁଏତ କାବ୍ୟରସ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ବଙ୍ଗଳା ଲୋକ
 ସାହିତ୍ୟ ଆଲୋଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହୋଇଥିଲେ । ରାଗାନ୍ତନାଥ ଜଣେ
 ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ଥିଲେ । ସମାଜ ବିଜ୍ଞାନ ସହିତ ଲୋକସାହିତ୍ୟର ସେ
 ଗୋଟିଏ ନିବିଡ଼ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି ତାହା ରାଗାନ୍ତ ମାନସରେ ଧରା
 ପଡ଼ିଥିଲା । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଲୋକସାହିତ୍ୟ ଗବେଷକଙ୍କ ଚେତନାରେ
 ଏହା ଭିତ୍ତି ସ୍ଥାପନ କରିଥିଲା କହିଲେ ଅତ୍ୟୁକ୍ତି ହେବ ନାହିଁ ।

କବିତା କ'ଣ ଏବଂ କାହିଁକି

କବିତା ଅପାର୍ଥିବ ଏକ ରହସ୍ୟରେ ସମାଚ୍ଛନ୍ନ, ବିଚିତ୍ର ଏକ ଶକ୍ତି ପ୍ରଭାରେ ଜୀବନ୍ତ । ସେ ଶକ୍ତି ହୁଏତ ଆମର ରସଧାନି, ନ ହେଲେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର *Mysterious Something* (John Stuart Mill) ସେହି ଶକ୍ତି ହିଁ ପାଠକ ବା ଶ୍ରୋତାର ସୁସ୍ଥକୋମଳ ଅନୁଭୂତିକୁ ପରିସ୍ପନ୍ଦିତ କରିଥାଏ । ସେହି ଶକ୍ତି ମାନସିଂହଙ୍କ ଧୂପରେ ଯେପରି ଅଛି ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅଛି ‘ମେଘଦୂତ’ରେ ଏବଂ ସେକ୍ସପିଅରଙ୍କ ଟ୍ରାଜେଡ଼ିମାଳାରେ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ଶକ୍ତି କବିତାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟାନ୍ୟତା ପ୍ରକୃତି ନୁହେଁ । ତେବେ ଏଠାରେ ସ୍ମରଣ ରଖିବାକୁ ହେବ ଯେ କବିତାର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବିଶେଷ ଅପେକ୍ଷା ତାହାର ଆବେଦନ କିଛିଟା ଅଧିକ ଉଷ୍ମ ଓ ଗଭୀର । ଯେଉଁଠି ପଦ୍ୟ ରଚନା ଏହି ଅଭୂତ ଶକ୍ତିରେ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ହୋଇ ପାଠକ ବା ଶ୍ରୋତାର ସକଳ ଅସ୍ତିତ୍ବକୁ ଅଭିଭୂତ କରି ଉଷ୍ମ ଭାବାବେଗ ସୃଜି ପାରେ ନାହିଁ, ସେଠି ତାହା ଆଉ ଯାହା ହୋଇ ପାରେ କିନ୍ତୁ କବିତା ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ହୃଦୟରେ ଭରି ଉପଲବ୍ଧ କରିବାକୁ ହେଲେ ଶ୍ରୋତା ଓ ପାଠକ ପ୍ରାଣରେ ମଧ୍ୟ କବିତାର ପ୍ରୟୋଜନ । Joubert ଆମକୁ ସତର୍କ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି “You will find poetry nowhere unless you bring some with you” । କବିତା ଥିଲେ ବି ଭାରିପାଖର ଅଜସ୍ର ବାଧାକୁ ଅତିକ୍ରମ ନ କଲେ କବିତାକୁ କୁଇଁ ହୁଏ ନାହିଁ । କବିତା ଉପଲବ୍ଧି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆମର ଅଜସ୍ର ବାଧା—ପ୍ରାଣ୍ଡିକ ଜୀବନଯାତ୍ରାର ଭୁଞ୍ଜିତଭୁଞ୍ଜିତ ଘଟଣା ଓ ସୁଖ ଦୁଃଖ, ଶ୍ରେଷ୍ଠତା ଅନେକ ସ୍ଫୁଟି ଜଞ୍ଜାଳ ହୃଦୟକୁ ଚହଲେ ।

ବେଳେବେଳେ ବାହାର ଓ ଭିତରର ପ୍ରକୃତି କିଛି ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ, ସବୁ ଅସ୍ପଷ୍ଟ, ସବୁ ଅର୍ଥହୀନ । ସବୁ ଯେମିତି

ସୀମାହୀନ, ଅନୁହୀନ ପ୍ରତ୍ନେଳିକାର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ଚର୍ଚ୍ଚନା । ଗୋଟିଏ ଅଶ୍ରୁବନ୍ଧୁ କେଉଁଠି ତଳ ତଳ ହୋଇ ଉଠେ । ବେଦନା, ଅଶ୍ରୁ, ଅକୁହା ବ୍ୟଥା, ମାରବତା, ସବୁଗୁଡ଼ିକ ଏକାକାର ହୋଇଯାଏ ଅବୋଧ ମାରବତାର ଅଜଣା କୁହୁକରେ । ସ୍ଥିତି ଓ ବସ୍ତୁ ଭିତରେ, ତେଜନା ଓ ଦ୍ରବ୍ୟ ଭିତରେ ଦେଖାଦିଏ ଅଦମ୍ୟ ସାଗର । ସବୁ ଲାଗେ ଉଦାସୀନ ଅର୍ଥହୀନ — ଏ ଜୀବନ, ସମାଜ, ମଣିଷର ଇତିହାସ ଓ ଅସୀମ ବିଶ୍ୱ । କୋଳାହଳ ମରିଯାଏ । କଥାବର୍ତ୍ତା କିଛି କାନରେ ପଡ଼େନି, ଶୁଭେ ଖାଲି ମହାମାରବତାର ଆଦିମ ଶ୍ଳୋକ, ଦିଶେ ଖାଲି ମହାବେଦନାର ପୁରାତନ ଅଶ୍ରୁ ।

ଏହି ଦୁଇଟି ଅନୁଭୂତି ମାନସିକ ଅନୁର୍ଦ୍ଧାର ମୌଳିକ କଥା-ବସ୍ତୁ । ହୃଦୟ ଓ ମନର ଗଞ୍ଜରତନ ପ୍ରଦେଶରେ ଯେଉଁ ସ୍ୱପ୍ନ, ଯେଉଁ ଅଶ୍ରୁ ଓ ଯେଉଁ ବେଦନାର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ, ଯେଉଁ ମାରବତାର ବ୍ୟାପ୍ତି ତାହାର ଭିତରେ କବିତାର ସାବଜମାନତା । ବାହାରର ପ୍ରକୃତି, ସମାଜ ଓ ମାନସିକ ସ୍ଥିତି ଭିତରେ ଘୁରି ଘୁରି ନିଜକୁ ହଜାଇ ହଜାଇ ପୁଣି ସେହି କେନ୍ଦ୍ର ବିନ୍ଦୁକୁ, ସେହି ଅଶ୍ରୁକୁ ଫେରିବା ହିଁ କବିତା । Wordsworth କହନ୍ତି କବିତା କିଛିଟା ଉଷ୍ମ ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ସେଥିରେ ଥାଏ ଆନନ୍ଦ ଓ ବିସ୍ମୟର ଲୀଳା, ମନର ଉଷ୍ମ ଭବାବେଗକୁ ସାଧାରଣ ଅନୁଭବ ସହିତ ସମାନ୍ୱିତରେ ମିଳାଇ ଦେଇ ସଫଳ ଓ ସୁନ୍ଦର କରିଦିଏ । ଭାଷାର ଛନ୍ଦ ମଧୁର ଆୟୋଜନ ଓ ପଦ୍ୟ ବିଳାସର ଏହି ମୃଦୁ ଅଥଚ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନ ଆନନ୍ଦ ବିସ୍ମୟର ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କବିତାକୁ କେବଳ ସୁଖସେବ୍ୟ କରେ ନାହିଁ, ତନ୍ମିହିତ ଭାବର ଲୌକିକତାକୁ ସମାଜ୍ଜନ୍ନ କରି ପାଠକର ଚିତ୍ତଭୂମିକୁ ନିର୍ମଳ ଆନନ୍ଦରେ ରସାବିଷ୍ଣୁ କରେ । ରସକୁ ଆକ୍ଷିପ୍ତ କରେ ପଦ୍ୟର ମାଧୁର୍ଯ୍ୟ । କାନକୁ ତାହା ସଙ୍ଗୀତ ଯୋଗାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମନକୁ ବିସ୍ମୟ ବିହ୍ୱଳିତ କରେ । କବିତାର ଆବେଦନ କେବଳ କାନରେ ନୁହେଁ ମନରେ ବି । ମଣିଷର ଭାଷା ହୃଦୟର ଉଷ୍ମ ଭବାବେଗକୁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାକୁ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ନୁହେଁ ।

“ବେଳେ ବେଳେ ମନେ ହୁଏ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖେଳନା, କଣ୍ଠେଇ, କାଚମାଳି । ସେ ଗୁଡ଼ିକ ସଜେଇ ହେବ ନାନା ରଙ୍ଗରେ, ନାନା ବର୍ଣ୍ଣରେ, ନାନା ଆକୃତି ଓ ସଜ୍ଜାରେ । ପୁଣି ବେଳେ ବେଳେ ମନେ ହୁଏ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକ ବାଟ ଓଗାଳି ଛୁଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି ଅନ୍ଧାର ଗଡ଼ର ଥୁଣ୍ଡା ଗଛ ପରି ଶ୍ଵାସ ଓ ଭୟପ୍ରଦ ଭାବରେ । ଛୁଟି ପିଟି ପଳାଇବାକୁ ହୁଏ । ଚନ୍ଦ୍ରାର ଜାଲକୁ ଟାଣି ଟାଣି କୁଲକୁ ଆଣିବା ପ୍ରାୟ ଅସମ୍ଭବ ମନେ ହୁଏ ।” ଏକ ସ୍ଵଚନ୍ଦ୍ର ଭିନ୍ନ ଧରଣର ଆଖି ନେଇ କବି ରୁହେଁ ତାର ଗୁରୁକୃତର ଅବସ୍ଥିତିକୁ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଫୁଟି ଉଠୁଥିବା ବହୁବିଧ ଶବ୍ଦର ଫୁଲରୁ ସେ ବାଛିନିଏ ନିଜ ପାଇଁ ଯାହା ଲେଡ଼ା, ଅବଶ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଚେତନ ଭାବରେ । ବେଳେବେଳେ ଭାବ ସହିତ ଶବ୍ଦର ଚରଙ୍ଗ ମଧ୍ୟ ଧାଇଁ ଆସେ ତାର ଅବଚେତନ ସତ୍ତ୍ୱର ଆଲୋକିତ ଗହ୍ଵର ଭିତରକୁ ଏବଂ ମନ୍ଦ ଉତ୍ତରଣ ପରି ଆପଣା ଛୁଏଁ ତାହାର ଉଦ୍‌ଗୀରଣ ହୋଇଯାଏ ।

ପ୍ରେମୋନ୍ମତ୍ତ କୌଷ୍ଠ ମିଥୁନର ସୁଖାଳାପରେ ବ୍ୟାଘାତ ଆଣିଥିବା ବ୍ୟାଧି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଦୁଃଖ ଓ କ୍ରୋଧଜନିତ ଯେଉଁ ଅଗ୍ନି ଅଭିଶାପ ଆଦି-କବି ବାଲୁ କିଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲା, ତାହା କବିର ସୃଷ୍ଟିମାନସ ଭିତର ଦେଇ ଶ୍ଳୋକ ଆକାରରେ ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିବା ପରେ କ୍ରୋଧ ବା ଅଭିଶାପ ଆକାରରେ ନ ରହି ଆନନ୍ଦ ଦାନ କରିବାକୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହେଲା । କବିର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଦୁଃଖ ଏଠାରେ ଅଲୌକିକତା ପ୍ରାପ୍ତହୋଇ ସାବିତ୍ରୀମାନ କରୁଣ ରସରେ ପରିଣତ ହେଲା । ମଣିଷ ହୃଦୟର ଏହି ଗଭୀର କ୍ଷତ ପୀଡ଼ିତ ପ୍ରତି ପ୍ରାଣର ସ୍ଵାଭାବିକ ସହାନୁଭୂତି ଓ ଅଶ୍ରୁ ତାହାର ପରିପୁରଣ ଓ ସାନ୍ତ୍ୱନା ପାଇଁ ସୃଷ୍ଟି ହେଲା କବିତା ଓ ସାହିତ୍ୟ । କବି ପ୍ରାଣର ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତକର ବେଦନା ପରିଣତ ହେଲା ମଣିଷ ଜାତିର ଚରନ୍ତମା ବ୍ୟଥାରେ କିନ୍ତୁ କୌଷ୍ଠର ମୃତ୍ୟୁ ବେଦନା କବି ପ୍ରାଣରେ ଯେଉଁ ଶୋକ ବା କ୍ରୋଧର ଉଦ୍ରେକ କରିଥିଲା ଶ୍ଳୋକ ରଚନା କରିବା ସମୟରେ ସେଇ ଶୋକ ବା କ୍ରୋଧ ନିଜ ସ୍ଵାଭାବିକ ଅବସ୍ଥାରେ ହୁଏତ ନଥିଲା । ଥିଲା ସାହିତ୍ୟିକ ଭାବାପନ୍ନ ଓ ସୃଷ୍ଟିକ୍ଷମ କବିମାନସ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱତର ଚେତନାର ଅଂଶ ହୋଇ । ଶୋକ ବା କ୍ରୋଧଜନିତ

ଚିତ୍ତବିଷୟ କବିର ସେତେବେଳେ ନ ଥିଲା, ଥିଲା କବି ଚିତ୍ତର ଏକ ନିର୍ମଳ ସହଜ, ପ୍ରଶାନ୍ତ ଓ ଧ୍ୟାନଗମ୍ଭୀର ସ୍ୱଭାବ । ଏହି ଚିତ୍ତପ୍ରଶାନ୍ତ ଯେତେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ନଥାଏ ତରଙ୍ଗାକୁଳ ଚିତ୍ତର ବିଷୟ ଅବସ୍ଥା କବି ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅତିକ୍ରମ କରି ନଥାଏ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ସେ ଅକ୍ଷମ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ସୃଷ୍ଟିର ମୂଳରେ ଶ୍ରମ, ସାଧନା ଓ ବେଦନା ଯେପରି ରହିଛି—କବିର କବିତା ସୃଷ୍ଟି ମୂଳରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଶ୍ରମ ସାଧନା ଓ ବେଦନା ବିଦ୍ୟମାନ । ଦିନେ ହୁଏତ କବି ଭାବିଥିଲା ତା'ର ରୁଚିପାଖର ବଶାଳ ବଣ୍ଟ, ଅସୀମ ଆକାଶ, ଅଗଣିତ ତାରକା, ମାଟି ଓ ଧୂଳିର ପୃଥିବୀ, ମେଘମୟ ମୁହୂର୍ତ୍ତ—ଏ ସବୁର ଏକ ପୁନର୍ନିର୍ମାଣ କରିବ ତା'ର କବିତା । ଗଢ଼ିବ ସେଥିରେ ଆଶା ବଞ୍ଚାସର ବେଦନା ଅନୁରାଗର ଏକ କୁଟୀର । ପୃଥିବୀକୁ ଦେବ ନୂଆ ରୂପ । ପ୍ରକୃତିକୁ ଗଢ଼ିବ ନିଜ ମନଲକ୍ଷି କରି । ସେ ଆଶା ଦିନେ ପରିପାଶ୍ୱର ଧକ୍କାରେ ଦୁରେଇଗଲା ।

ଏକ ଅଲଗିତ ଯନ୍ତ୍ରଣା କବିର ସାମଗ୍ରିକ ସତ୍ତାକୁ ଅତରୁଦ କେନ୍ଦ୍ର କରି ବୁଲେ ଏବଂ ଏହାର ଝଲକ କବିର ଚିନ୍ତାଶକ୍ତିକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ କରେ । ଅସହାୟ ଶୂନ୍ୟତାବୋଧ ବେଳେ ବେଳେ କବି ମାନସକୁ ଆକ୍ରାନ୍ତ କରେ ଏବଂ ଏହି ଶୂନ୍ୟତାବୋଧକୁ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ କରିବା ପରେ ସିଂହାବଲୋକନ କଲେ ଜଣାଯିବ ଗୁଡ଼ି ଆସିଥିବା ଶୂନ୍ୟତାବୋଧର ଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ନେଇଛି ଏକ ବିଚିତ୍ର ଅନୁଭୂତି ସଫଳ ଜୀବନ । କବି ଏହି ଜୀବନ ପ୍ରତି ମୋହାବିଷ୍ଟ ହୋଇପଡ଼େ ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟକ୍ତି ଅପ୍ରୟୋଜନ ଭାବି ସହଜରେ ଏଡ଼ାଇଯାଏ । ଯାହାକୁ ଅନ୍ୟମାନେ ଜୀବନର ପରିଚେୟ ବସ୍ତୁ ବୋଲି ଭାବନ୍ତି କବି ତାହାକୁ ଆଗ୍ରହରେ ଗ୍ରହଣ କରେ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ କବିତାର କେତୋଟି ଆୟତନ ଅଛି । ପ୍ରାଥମିକ ହେଲା ଏହାର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବତ୍ତା ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନୁଭୂତ (sensuous) ଗୁଣ । ଏ ଭିତରେ ଶବ୍ଦର ଗ୍ରନ୍ଥନ ଓ ତତ୍ତ୍ୱଜନିତ ସଙ୍ଗୀତ, ସାଙ୍ଗଠନିକ ପରିପକ୍ୱତା, ରୂପକଳ୍ପର ଶାଣିତ ଓ ମାର୍ଜିତ ବିଭବ, ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀର

ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ଜାଣ୍ଟଣି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ । ଦ୍ଵିତୀୟଟି ହେଲା ଏହାର ଅର୍ଥ ପରିପ୍ରକାଶିତ କଥାବସ୍ତୁର ସୁନ୍ଦର ଓ ସୁସଜ୍ଜିତ ଗାଥାକରଣ, କବିର ମାନସିକ ଚିନ୍ତାଧାରା, ଆବେଗ ଓ ଅନୁଭୂତିର ପରିଚୟ । ତୃତୀୟଟି ଅନୁଭୂତି ଓ ଭାବରାଜ୍ୟର ପରିସୀମା ବାହାରେ ଥିବା ବାସ୍ତବତାର ଏକ ଆଶ୍ରୟ । ଜୀବନ, ସମାଜ ବା ପୃଥିବୀର ଯଥାର୍ଥତାର ଗୋଟାଏ ମୁର୍ଚ୍ଛନା । ସେ ବାସ୍ତବତା ଦର୍ଶନତତ୍ତ୍ଵର ପରମ ହୋଇପାରେ, ଧର୍ମତତ୍ତ୍ଵର ଭଗବାନ ହୋଇପାରେ ବା ସାଧାରଣ ଜୀବନର ଆଦର୍ଶ, ଜାଇବାର ମାନେ ବା ପୂଲକ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ତାହା କବିତାର ଗଭୀରତମ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ହୁଏ । ଭାରତୀୟ ଚିନ୍ତାଧାରା ଏହି ଶେଷୋକ୍ତ ବିଭବ ଉପରେ ଅତିରିକ୍ତ ଓ ଅସହ୍ୟ ଗୁରୁତ୍ଵ ଆଶ୍ରେପ କରୁଥିଲା; କିନ୍ତୁ ଏହା ଯେ କବିତାର ଚରମ ସାର୍ଥକତା ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ସେଇ ଏକା କଥା ଶୁଣାଯାଏ ଆମେରିକାର ଖ୍ୟାତନାମା କବି ରବର୍ଟ ଫ୍ରଷ୍କୁକ୍ ଠାରୁ । “A poem begins in delight and ends in wisdom” । ତେଣୁ କବିର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଭିନ୍ନ ଧରଣର ବୈରାଗ୍ୟମୟ ଅନୁଭୂତି, ଅଭିଜ୍ଞତା, ଆତ୍ମାତ୍ତ୍ଵ ଓ ସଂଘର୍ଷ କବି ପ୍ରତିଭାର ପରିପୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ଯେପରି ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ । ସୃଷ୍ଟିର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ କବିର ସୃଷ୍ଟି-ମାନସ ସହିତ ସେଇ ସକଳ ଅନୁଭୂତିର ସହଯୋଗ ଓ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ସେହିପରି ଅନେକ ସମୟରେ ଅପରିହାର୍ଯ୍ୟ ବୋଲି ମନେ ହୋଇଥାଏ ।

କବିତାର ଆଭିମୁଖ୍ୟ ଓ ଆଦର୍ଶ ସଫର୍କରେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗ ନିଜର ଶିଳ୍ପ ସୃଷ୍ଟିକୁ ନବତମ, ବିରଟ, ବର୍ଦ୍ଧିତ ବୋଲି ଭାବିଥାଏ । କାରଣ ମଣିଷ ଜୀବନରେ କିଛି ଗୋଟାଏ ନିରବଚ୍ଛିନ୍ନତା ଅଛି ଯାହା ଯୁଗ, ଦେଶ, କାଳ ବା ପାତ୍ରରେ ସୀମିତ ହୋଇ ପାରେନା । ଯୁଗରୁଟି ବଦଳେ । ଜୀବନ ଓ ସମାଜରେ ସମସ୍ୟା, ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଓ ଆକୃତି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୁଏ । ତେଣୁ କବିତାରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିବା ସ୍ଵାଭାବିକ । ଏ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସେ ମୁଖ୍ୟତଃ ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀରେ ଏବଂ ଅନେକାଂଶରେ ବୈପ୍ଳବିକ ଭାବରେ କଥାବସ୍ତୁର ପରିବର୍ତ୍ତନରେ । ପ୍ରଥମ ମହାଯୁଦ୍ଧ ପରର ଯୁଦ୍ଧୋପ ଧ୍ଵସ୍ତ,

ବିଧିସ୍ଥ ସହର, ଗାଁ ଧୁଳି ଧୂସରିତ ଜୀବନ ଓ ଚଢ଼ନିତ ସାମୁଦ୍ରିକ ଓ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ବିପଳତା, ହତାଶ, ଦୁଃସ୍ୱପ୍ନ ଭାବନା, ଦିଗନ୍ତଜ୍ଞା କ୍ଳାନ୍ତି ‘ଏଲିଅଟ୍’ଙ୍କ ‘ଓପ୍ଟିଷ୍ଟିଲାଣ୍ଡ’ ବା ‘ହଲ୍ଲେମ୍ୟାନ’ରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହୋଇଥିଲା । ପରସ୍ପରୀ ସନ୍ତୁର ନାଚସୀମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ବିଶେଷ ସାରତର, କାମ୍ୟୁଙ୍କ ସାହିତ୍ୟ କୃତିର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିଳ୍ପୀର ସଚେତନ ମନ ପୃଥିବୀର ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତାଧାରା ସହିତ ଗଢ଼ରାଗ୍ରବେ ଜଡ଼ିତ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମାଜର ଏକ ସୁଗଠିତ ସାଂସ୍କୃତିକ ପରମ୍ପରା, ଐତିହ୍ୟ ଅଛି ଯାହାର ପୃଷ୍ଠଭୂମିରେ କଳାବିତ୍ ସୃଷ୍ଟିକରେ ତାର କଳା ।

ଦିନେ ହୁଏତ ଧର୍ମ, ନୈତିକତା ଓ ପୁରାଣ ଥିଲା କବିତାର ଆତ୍ମା । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ରାମାୟଣ, ମହାଭାରତ ଓ ଭଗବତ ଶତାଦ୍ଧୀ ଶତାଦ୍ଧୀ ଧରି ଯୋଗାଇଥିଲା ସାହିତ୍ୟର ଖୋରାକ । ସାମାଜିକ ଅବ୍ୟବସ୍ଥା, ଶ୍ରେଣୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରତା, ଆଧୁନିକ ଗଣ ସମାଜରେ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅସହାୟତା, ବ୍ୟର୍ଥତା ଏବଂ ବିପଳତା ନେଇ ଅନେକ କବିତା ଲେଖା ହୋଇଛି । ସାଧାରଣ ଭାବରେ କଳାକାର ଆଜି ହୁଏତ ସମାଜ ବିଷୟରେ ସଚେତନ । ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଉଦାସୀନତା ଏ ଯୁଗର ଗୋଟାଏ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣ । ଏ ଉଦାସୀନତା ବିଭିନ୍ନ ସାମାଜିକ କାରଣରୁ ଉଦ୍ଭବ । ଏଠି ବି ଆଖି ଆଗରେ ନୂଆଖାଲି କଳିକତାରେ ସେହିନ ମଣିଷ ପ୍ରତି ମଣିଷ କେମିତି ଆଖି ବୁଜି ଦେଲା । ମାନ୍ଦ୍ରାଜରେ ଭାଷା ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନିଆଁରେ ଜାଳି ମଣିଷକୁ ପୋଡ଼ା ହୋଇ ପାରିଛି । ହତ୍ୟା ଓ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଆଜି ଏଠି ଅତି ସାଧାରଣ ଦୃଶ୍ୟ । ସେଇ ‘ମଥ୍ ଅଫ୍ ସିସିଫସ୍’ ଓ ‘ରେବେଲ’ର ସମସ୍ୟା । ଜୀବନରେ ମୂଲ୍ୟ ରହୁନି—ସମାଜରେ ଏତେ ବେଶୀ ପ୍ରତ୍ୟୟଶ୍ଚାଳନତା ଯେ କେହି କାହା କଥା ଶୁଣିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନୁହଁନ୍ତି । ଅଗଣିତ ମଣିଷର କୋଟରଗତ ଆଖି, ନଳି ନଳି ଗୋଡ଼, ମରୁଡ଼ିରେ ଜଳୁଥିବା ପୃଥିବୀ ଆଉ ମଣିଷ । ତା ସହିତ ସମସ୍ତଙ୍କର ଉଦାସୀନତା ଯେମିତି କିଛି ଦୂର ନାହିଁ । ସେହି ଆତ୍ମକେନ୍ଦ୍ରିକତା, ସ୍ୱାର୍ଥପରତା । କବି ଜଣେ କଳାକାର । ସେ ବି

ସମାଜରେ ଜଣେ ନାଗରିକ । ସେ ବି ଶୁକ୍ତିଶୀଳ କରେ ଏବଂ ଅଶନଶ୍ଯାସୀ ଜୀବନ ଭିତରେ ଟାଉନ୍‌ବସ୍‌ର ରେଲିଂ ଧରି ଝୁଲି ଝୁଲି ଯାଏ ଅଫିସ୍ । କଂଟ୍ରୋଲ ଡୋକାନ ସାମ୍ରାଜ୍ୟରେ ଲମ୍ବା କ୍ୟୁରେ ଛୁଡ଼ାହୋଇ ସେ କଣେ ବେବି ପୁଡ଼୍ । କାମ୍ୟୁଙ୍କ ଶ୍ଯାସୀରେ ଆମ ସମୟର କଳାକାର ମନେ ହେଉଛନ୍ତି ସତେ ଯେମିତି ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ସମୟର ଅନୁଭବ କରୁଥାନ୍ତୁ । ସେମାନଙ୍କ ଦୋଷୀ ବିବେକ ହିଁ ସେମାନଙ୍କ ଆତ୍ମରକ୍ଷା ଧୂଳି ଓ ଅଜ୍ଞାରେ । ବିପ୍ଳବର ସ୍ଥୋଗାନ ଭିତରେ ନୁହେଁ—କିମ୍ବା ସୋମାଟିକ ଇଗୋର ଅଇଉରି ଟାଣ୍ଡ୍ରାରେ ନୁହେଁ । ଏ ଉଭୟ ସ୍ଥାନରେ କଳାକାର ସବୁଦିନ ରହି ପାରେନି । ଅଜ୍ଞାର ମାନେ ସେ ଖୋଜିବ, ସ୍ଥୋଗାନର ଯଥାର୍ଥ ସିଏ ଖୋଜିବ । ଆଉ ସେମାନେ ସେ ଯଥାର୍ଥ ଖାଲି ବିପ୍ଳବରେ ନୁହେଁ, ବିଦ୍ରୋହରେ ନୁହେଁ । ସେ ଅର୍ଥ ଦେବ ଜୀବନକୁ ସେନ୍ଦ୍ରରେ, ବଞ୍ଚିବାର ସୁଆଦରେ, ମରିବାର ଗୌରବରେ । ଆଜିର କବିତା ନିଶ୍ଚୟ ଫେରିବ ସାଧାରଣ ଜୀବନର ଅତି ସାଧାରଣ କଥାବସ୍ତୁକୁ । ତାକୁ ପ୍ରକାଶ କରିବା ପାଇଁ ସେ ମିଥ୍, ସମାଜତତ୍ତ୍ବ, ପୌରାଣିକ ଆଶ୍ୟାୟିକା, ଚିନ୍ତକଳ୍ପ, ରୂପକ, ପ୍ରତୀକ ବ୍ୟବହାର କରିପାରେ । କବିତା ଆଜି ସେହି ସାଧାରଣ ଜୀବନର କଥା କହୁ । ତାଙ୍କର ମାରବତାକୁ ସମ୍ମାନ ଦେଉ । କବିତା ଦୃଢ଼ ସ୍ବରରେ ଅଥଚ ଧୀର ଗମ୍ଭୀର ଭାବରେ କହି ଶିଖୁ ଯେ ମଣିଷ ଯେ କେବଳ ଆଜି ବଞ୍ଚିବ, ସବୁ ଭୟ, ସବୁ ବିପଦ, ସବୁ ଯୁଦ୍ଧ, ସବୁ ଆଶଙ୍କିତ ବିସ୍ଫୋରଣକୁ ବିଦ୍ରୁପ କରି ହସିବ କେବଳ ତା ନୁହେଁ ; ମଣିଷ ସବୁ ଦୁଃଖ ଦୁର୍ବିପାକକୁ ଜୟ କରି ପାରିବ, କାରଣ ସେ ବଞ୍ଚିବାର କଳା ଶିଖି ପାରିଛି ଓ ପାରିବ ।

କବିତା ଆଜି ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହି ରଖୁ ଯେ ସେ କାହାର ଶତ୍ରୁ ନୁହେଁ । ସେ ସମସ୍ତଙ୍କର ବନ୍ଧୁ । କବିତା ସ୍ଥୋଗାନ ନ ଦେଉ । ହାଟ ବଜାରରେ ପାଟିଭୁଣ୍ଡ ଘୋ ଘା ନ କରୁ । ମାରବରେ ସେ ଦେଖାଇ ଦେଉ ଯେ ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ଅର୍ଥ ଅଛି । ଯାହା ହସ କାନ୍ଦ, ଯୁଦ୍ଧ, ବିଭୀଷିକା, ବିପ୍ଳବ ଓ ହତାଶାର ପରିମାପାର ବାହାରେ ଚିର

ଭାବର, ତିର ଘାସ, ସାହିତ୍ୟ ପ୍ରାଣର ସୃଷ୍ଟି, ହୃଦୟର ଆବେଗ ସଫୁର ଓ ମାନସିକ ଚିନ୍ତା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ । ମଣିଷକୁ ତାର ସଫୁର, ଐତିହ୍ୟ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ କରାଇ ତରମ ସ୍ୱାର୍ଥତ୍ୟାଗ ଦିଗରେ ସାହିତ୍ୟ ନିଷ୍ଠା ଆଗେଇ ନେଇପାରେ । କିନ୍ତୁ ଏପରି ଉପର ଠାଉଣିଆ ଖାମ୍-ଖିଆଲ ସ୍ଥୋଗାନ୍ ଦେଇ ନୁହେଁ ।

ସାର୍ଥକ କବିତାରେ ଭାଷା ଓ ଭାବ ପ୍ରକାଶିତ ବାସ୍ତବତା ଓ ପ୍ରକାଶଭଙ୍ଗୀ ଏକ ଓ ଅଭିନ୍ନ । ଇମେଜ୍ ଓ ସିମ୍ବଲ ଭାଷାକୁ ଏକ ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ଓ ଶକ୍ତି ଦିଏ । ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଚିତ୍ରକଳା ଓ ପ୍ରତୀକ ଅନେକ ସମୟରେ କବିର ଆତ୍ମକେନ୍ଦ୍ରିକତାରୁ ଉତ୍ପତ୍ତି ଯେ ସେଗୁଡ଼ିକ ବୁଝିବା ଅସମ୍ଭବ ହୋଇପଡ଼େ । ଆମେ ଯଦି ସାଧାରଣ ଜୀବନ, ପୌରାଣିକ କଥାବସ୍ତୁ, ଆମର ମିଥ୍, ସଂସ୍କାର, ଐତିହ୍ୟ ଏ ସବୁଥିରୁ ଚିତ୍ରକଳା, ରୂପକ ସଂଗ୍ରହ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରୁ; ତାହା ନିଷ୍ଠା ପଳପ୍ରଦ ହେବ ।

ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରାବଲ୍ୟ ଓ ହୃଦୟର ଅଭାବ ବିଷୟ ଅଭିଯୋଗ କରିଥାନ୍ତି । ହୃଦୟର ଉଜ୍ଜ୍ୱାସକୁ ପ୍ରକୃତ ଭାବରେ ବୁଝିବା ପାଇଁ ମନର ଆବଶ୍ୟକତା ଅଛି ଓ ମନର ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ରସାଳ କରିବା ପାଇଁ ହୃଦୟର ଆବଶ୍ୟକତା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହେବ ନାହିଁ । ଆମର ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତର ଚିନ୍ତାରେ ଯେପରି ଶୃଙ୍ଖଳା ରହେ ନାହିଁ, କବିତାରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବିଶଣ୍ଡିତ ଚିନ୍ତାଧାରା ସ୍ଥାନ ପାଏ । ମାନସିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଅଧିକ ଦେଖାଯାଏ । Eliotଙ୍କ ଭାଷାରେ “We talk as if thought was precise and emotion was vague. In reality there is precise emotion and there is vague emotion. To express precise emotion requires as great an intellectual power as to express precise thought.” ତେଣୁ ଅନେକ ସମୟରେ ବୁଝି ନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ କେତେକ କବିତା ଭଲ ଲାଗେ । ମନେ ହୁଏ ଶାମ୍ବକା ଭିତରେ ମୁକ୍ତା କେଉଁଠି ଅଛି ନିଷ୍ଠା । ମନ ଭିତରେ ହେଉଥିବା ଶବ୍ଦର ଅକ୍ରେଷ୍ଟା, ଅର୍ଥ ଓ ସ୍ୱରର ସଙ୍ଗୀତର ପ୍ରତିଧ୍ୱନୀ

ରୂପେ ପାଠକର ମନକୁ କିଞ୍ଚିତ ଦୋହଲାଇ ପାରେ । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଯେଉଁମାନେ ଆଧୁନିକ କବିତା ଦୁର୍ବୋଧ ବୋଲି କହନ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଅନେକ ଆଧୁନିକ କବିତା ଆଦୌ ପଢ଼ି ନ ଥାନ୍ତି । ଏଇଟା ମୁଖ୍ୟତଃ ଉଦାସୀନତା ଓ ଚିନ୍ତାଶୈଥିଲ୍ୟର ପରିଣତ ; ଆଧୁନିକତାର ଦୋଷ ନୁହେଁ ।

ତେଣୁ କବି ଓ ପାଠକର ସମ୍ପର୍କ ପାରସ୍ପରିକ ବିଶ୍ୱାସ, ସହାନୁଭୂତି ଓ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଉଚିତ । କୌଣସି କବି କେବେ ସବୁ ଲୋକଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ପାରୁ ନାହିଁ । ତଥାପି ସେ ସ୍ୱପ୍ନ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାକୀ ନୁହେଁ । ସେ ସମାଜ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ଏବଂ ଅନେକାଂଶରେ ସମାଜକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିବାକୁ ସକ୍ଷମ । ଏହା ହିଁ ତା'ର ଦୈବ ଭୂମିକା । ଆଜି ଯେତେବେଳେ ଆମ ଜୀବନରେ ଅତି ସାଧାରଣ ଓ ଅତି ବ୍ୟାପକ ଏକ ଆଧିଭୌତିକ ଦୈବିକ ଶକ୍ତି ଦେଖା ଦେଇଛି ଏବଂ ଏ ଶକ୍ତିକୁ ଆମେ ଏତେଦୂର ସହି ଆସିଲୁଣି ଯେ ଏହା ଆମକୁ ସ୍ୱାଭାବିକ ପରି ମନେ ହେଲାଣି । ଆଜିର କବିତାକୁ ପୁଣି ସେହି ପୁରାତନ ଜାଗତିକ ସତ୍ୟ ଓ ଅଶ୍ରୁସିନ୍ଧୁତ ସ୍ୱାଦକୁ ଫେରି ଯିବାକୁ ହେବ । ତା ନ ହେଲେ କଳା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ ଓ ପ୍ରାଣ ପ୍ରାରୁର୍ଯ୍ୟ ସ୍ଥାନ ହୋଇ ପଡ଼ିବ ।

କବିତାରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟବୋଧ ଓ ମାନବିକତାର ଦୃଢ଼ ଦେଖା ନ ଦେଉ । ଏହା ହିଁ କଳାବିତର ଶ୍ରେଷ୍ଠ କାମନା ହେଉ । କାରଣ ଏ ଦୃଢ଼ ଫଳରେ ଆଜିର କଳାକାର ହୃଦୟ ପ୍ରରୁଦ୍ଧର୍ଯ୍ୟ ସାମାଜିକ ମନୋବୃତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରି ବସୁଛି ।

ସାଲନ୍ଦୀ, ସୁଲଗ୍ନା ଏବଂ ମୋର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶୋକର ପୁନରାବୃତ୍ତି

ସାଲନ୍ଦୀ ଏକ ନଦୀର ନାମ । କିନ୍ତୁ ସେହି ନଦୀ ସହିତ ସୁଲଗ୍ନାର ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ଅତି ଅତ୍ୟୁତ ପ୍ରକାରର । ସାଲନ୍ଦୀ ପରି ସୁଲଗ୍ନା ନାମକ ସେଇ ଝିଅଟି ଅତି ବେଶୀ ନିରୁତ୍ସାହ—ଅତି ବେଶୀ ନିସ୍ତରଙ୍ଗ, ଯାହାର ମିଛ କଥାରେ ମୁଁ ଆଜିଯାଏ ବଞ୍ଚି ରହିଛି ଜୀବନକୁ ସାମ୍ନା କରି । ସୁଲଗ୍ନା କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଟିକ ଟିକ ଫୁଲରେ ଭରପୁର ଗୁଲ ଗୁଲ ଗଛଟି ମନେ ପଡ଼େ । ଅନ୍ୟମନସ୍ତତାରେ ମନ ଭରିଯାଏ । ବେଳେ ବେଳେ ଇଚ୍ଛା ହୁଏ ମୁଁ ସାଲନ୍ଦୀ ପାଖକୁ ଯାଆନ୍ତି, ତାକୁ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି—ଏଡ଼ିଏ ତା’ ପାଖରେ ବସନ୍ତି ଏବଂ ଆହୁରି ଏକିକା ହୋଇ କହନ୍ତି—ତୁ କେତେ ସୁନ୍ଦର, କେତେ ଶାନ୍ତ, ଠିକ୍ ଗୋଟାଏ ପ୍ରେମିକା ପରି । ତୋର ଏଇ ମୃଦୁ ଗୁଡ଼ାଣୀ ମୋତେ ଅଖଣ୍ଡ, ଭବିଷ୍ୟତ ଏବଂ ବର୍ତ୍ତମାନ ସବୁ ଭୁଲାଇ ଦେଇଛି । ମୁଁ ତୋ ସହରର ନୁହେଁ ; ତଥାପି ତୁ ମୋର ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ହୋଇଯାଇଛୁ । ପ୍ରଥମ ଦେଖାରେ ମୋର ମନେ ହୋଇଛି ତୁ ସାଲନ୍ଦୀ ନୁହେଁ, ତୁ ସୁଲଗ୍ନା—ଜୀବନର ପୃଷ୍ଠା ପୃଷ୍ଠା ବ୍ୟାପି ପରଜୟର କାହାଣୀ ଭିତରେ ଚନ୍ଦନର ବାସ୍ନାପରି ମୋତେ ତୁ ଘେରି ରହିଛୁ । ମୁଁ ଜିଜ୍ଞାସ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରଣାରେ ବାରମ୍ବାର ଶିଫ୍ଟି ଉଠିଛି । ତୁ ଆନନ୍ଦ, ଆଦି ବର୍ତ୍ତମାନ । ତୁ ଅମୃତ କନ୍ୟା ସାଲନ୍ଦୀ ।

ସତେ କଣ ମୁଁ ମହକି ଯାଉଛି ଭିତରେ ଭିତରେ, ସତେ କଣ ମୁଁ ପଲ୍ଲବି ଉଠୁଛି ଗଛପରି ? ତା’ଦେଲେ କାହିଁକି ଏମିତି ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ଶୁଦ୍ଧ ଶୁଦ୍ଧ ନ ଶୋଇ ତୋ କଥା ଲେଖିଯିବାକୁ ? ଇଚ୍ଛା ହେଉଛି ତୋର ସେଇ ଅର୍ପପୂର୍ଣ୍ଣ ଗୁଡ଼ାଣୀକୁ ମୋନାଲିସାର ଗୁଡ଼ାଣୀ ପରି ଅମର କରି ଦେବାକୁ—ଶହେ ଆଠ ଶଗିଣୀ ଏକ ସଙ୍ଗେ ମୋ ଭିତରେ ଗୁମୁର ଉଠୁଛି କାହିଁକି ? ହୁଏତ ମୋ ଭିତରର କବିସତ୍ତ୍ୱ ସଜାଗ ହୋଇ-

ଉଠିଛି । ମୁଁ କବି ପାଲଟିଗଲି । ସାଲନ୍ଦୀ ଏବଂ ସୁଲଗ୍ନା—ସୁଲଗ୍ନା ଏବଂ ସାଲନ୍ଦୀ ଦୁହେଁ ମୋ ଜୀବନର ପରିପୁରକ । ସାଲନ୍ଦୀର କୁହୁଡ଼ିଘେର ସକାଳ, ସାଲନ୍ଦୀର ଅନ୍ଧାରୁଆ ବାଉଁଶ ବଣରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଥିବା ସଜ୍ଜା ସବୁ ଭିତରେ ମୁଁ ଏକତ୍ର ହୋଇଯାଇଛି ।

ସାଲନ୍ଦୀ ପରି ସୁଲଗ୍ନା ମୋ ଜୀବନରେ ଏକ ସ୍ମରଣୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ । ସୁଲଗ୍ନା ଥିଲା ମୋର ସତ୍ୟାର୍ଥ । ସାଲନ୍ଦୀ ସହିତ ତାର ଅପୂର୍ବ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ । ଠିକ୍ ସାଲନ୍ଦୀ ପରି ତାର ପ୍ରକୃତି । ସାଲନ୍ଦୀ ପରି ତାର ସିନ୍ଧୁ ଚାଟାଣୀ ମୋତେ ହତବାକ୍ କରିଦିଏ । ମୋତେ ମୁଗ୍ଧ କରିଦିଏ ବେଳେ ବେଳେ । ମଧ୍ୟ ରାତିର ନିର୍ଜନ ଆକାଶ ତଳେ ସୁଲଗ୍ନାର ସେହି ନିଶ୍ଵାସ ଆଖି ପୋଡ଼ିକୁ ଅତି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଲାଗୁ ହୋଇଛି । କିନ୍ତୁ ସୁଲଗ୍ନା ଠିକ୍ ପୃଥିବୀ ପରି ଅତିବେଶୀ ନିଶ୍ଚୁପ୍, ଅତିବେଶୀ ନିରୁତ୍ସାହ—ସେ ଏତେ ସବୁ ଝିସ୍ତା ପ୍ରତିଝିସ୍ତାରେ ବଞ୍ଚାଏ କିନ୍ତୁ ନ ଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ହଠାତ୍ ଦିନେ ସୁଲଗ୍ନା ବାଟ ଗାଁ ଅନ୍ୟ ବସ୍ତାରେ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା । ଠିକ୍ ସେତକ ବେଳେ ମଧ୍ୟ ରାତିର ନିଃଶବ୍ଦ ଶୂନ୍ୟତା ସବୁ ମୋ ଭିତରେ ଜମା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏକ ମୃଦୁ ଭୂମିକମ୍ପରେ ମୋ ହୃଦୟ ଥରି ଯାଇଥିଲା ସେଦିନ । ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱେ ସୁଲଗ୍ନା ମୋ ପାଇଁ ଏକ ମୁଗ୍ଧ ମଧୁର ଅନୁଭବ । ସାଲନ୍ଦୀ ପରି ସିଏ ବି ମୋ ଏକକ ଜୀବନ, ଜୀବନ ପରିଧି ଭିତରେ ଏକ ଅବସ୍ମରଣୀୟ ଧୂପର ବାସ୍ନା । ଲେଉମାୟ ସ୍ମରଣ ଜଞ୍ଜାସା । ତାର ଉଚ୍ଚାଟନରେ ସମ୍ପ୍ରୋଦାନରେ ଜୀବନର ସବୁ ଅସଫଳତାକୁ ମୁଁ ସ୍ୱୀକାର କରିଛି ।

ମୁଁ ପ୍ରତିବନ୍ଧ । ସମୟର ପରିଧି ଭିତରେ ସ୍ଥିର ମାନବିତା ପରି ମୁଁ ଖୁଣ୍ଟା ପାଲଟି ଯାଇଛି । ମୋର ଲଜ୍ଜା ହେଉଛି ଗତି ଗତି ବସି ଏକ ଥୁଣ୍ଟା ଗଛର ଆତ୍ମଲିପି ଲେଖିଯିବ । ଯେଉଁ ଗଛ ଦିନେ ସବୁଜ ଶ୍ୟାମଳ ହୋଇ ଉଠିଥିଲା, ଅସଂଖ୍ୟ ଫୁଲ ଆଉ କଢ଼ରେ ଡାଳ ପତ୍ର ଯାହାର ଏକାକାର ହୋଇ ଯାଇଥିଲା, ସେ ଗଛରେ ଆଜି ଶୁଣାନର ଶୂନ୍ୟତା । ଏପରି ଏକ ଥୁଣ୍ଟା ଗଛ ମୂଳରେ ଛୁଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖୁଛି

କିଛି ଦୂରରେ ଅନେକ ଆଲୋକର ଉଦ୍‌ଭାସିତ କରଣ । ମୋତେ ବାଦ୍‌ଦେଇ ସମସ୍ତେ ଆଜି ଚଳମାନ । ଗଡ଼ବାନ୍ । ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ କୃଷ୍ଣଚୂଡ଼ାର ଆଲୋକ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖିରେ ଅନୁସରଣର ରଙ୍ଗ । ମୁଁ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଏମୋଇବା । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଶୋକର ଉଚ୍ଛ୍ୱାସ ଭିତରେ ମୁଁ ଆଜି ସଜ୍ଜିତ—ଆଜ୍ଞା କିଛି ଦୂରରେ ରକ୍ତ ଜୁଡ଼ୁବୁଡ଼ୁ ଶବର ଶୋଭାଯାଏ । ଏଭଳି ଭୟଙ୍କର ଦୃଶ୍ୟ ମୁଁ ଆଜିଯାଏ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲି । ପୁନଶ୍ଚ ସେଇ ଥୁଣ୍ଡା ଗଛର ଆତ୍ମକାହାଣୀ । ସାଳନ୍ଦୀ ଏବଂ ସୁଲଗ୍ନା—ଏକ ଅବସ୍ଥାରଣୀୟ ଧୂପର ସୌରଭ ।

ସାଂପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଉଦ୍‌ବିକାସ

ସାଂପ୍ରତିକ କବିତା ସାଂପ୍ରତିକ ଜୀବନର ଆତ୍ମଲିପି । ସେଥିରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନର କ୍ଳାନ୍ତି, ନୈରାଶ୍ୟ, ଅବସାଦ, ପାପବୋଧ, ବ୍ୟର୍ଥତା ଓ କ୍ଷୁଦ୍ରତା ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଲାଭ କରିଛି । ବର୍ତ୍ତମାନର ମଣିଷ କ୍ଷୟିଷ୍ଠ ସତ୍ତା ଓ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରକାଶରେ ବଞ୍ଚିଯାଇଛି । ମଣିଷର ଆଶା ଓ ଆକାଂକ୍ଷା ଓ ବାସ୍ତବ ଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ସଙ୍ଗତ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ହୁଏ ନାହିଁ । ସତ୍ତାରେ ଏହି ସଙ୍କଟ ସମୟରେ ମଣିଷ ନିକଟରେ ଗୋରବର ହୋଇ କୌଣସି କଥା ନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ମୂଲ୍ୟ-ବୋଧ ଓ ଧର୍ମ ବିଶ୍ୱାସ ଗଞ୍ଜିଛି, ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହେଉଛି । ସାମାଜିକ ଜୀବନ ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ହୋଇଛି । ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ଏବଂ ଆତ୍ମୀୟତା ମଧ୍ୟ ପାରିବାରିକ ଜୀବନରୁ ବିଦାୟ ନେଇ ଯାଇଛି । ନୈରାଶ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନ ମୃତ୍ୟୁହସ୍ତ । ଜୀବନର କ୍ଳାନ୍ତି, ନୈରାଶ୍ୟ, ଉଦ୍‌ବେଶ୍ୟାଘ୍ନତା ଓ ଆତ୍ମାତ୍ମ ଜୀବନର କେନ୍ଦ୍ରରୂପ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସଚେତନତା ବଳରେ ଏହି ଏହି ସେହି ଧ୍ୟାନୋନ୍ମୁଖୀ ପଶ୍ଚିମ ଯୁଗେପର ସତ୍ତାକୁ ପୋଡ଼ାଭୁଇଁ ରୂପେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଆଜିର ଛୋଟ ପୁଅଙ୍କରେ ସତ୍ତାକୁ ଫକଟ ପୁଅଙ୍କରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିନାହିଁ, ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପିଛି, ଓଡ଼ିଶାକୁ ମଧ୍ୟ ଛୁଇଁଛି । ସାଂପ୍ରତିକ କବିମାତ୍ର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ଓ କାଳସଚେତନ । ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ସେ ଅଧିକତର ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁଭୂତିର ଅଧିକାରୀ । ସେ କେବଳ ଓଡ଼ିଆ କବି ନୁହଁନ୍ତି ; କିନ୍ତୁ ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସ ଭୂଗୋଳରେ ସୀମାବଦ୍ଧ ନୁହଁନ୍ତି । ସଚ୍ଚି ଗୁରୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନ୍ୟୁୟାର୍କ ଏଆର୍ ପୋର୍ଟର ‘ନିର୍ଯ୍ୟାସ ସକାଳ’ କିନ୍ତୁ ବିନୋଦ ନାୟକଙ୍କର “ସୁମେରୁରେ ସନ୍ଧ୍ୟା” କିନ୍ତୁ ସୀତାକାନ୍ତ ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଜଳିଯାଏ “ମହୋ, ସେନ୍, ଶ୍ରୀରାମୀନା ଆଉ ନୂଆଖାଲି” ଭୌଗଳିକ ବିଶ୍ୱ ଚେତନାବୋଧର କଥା କହେ । ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ କବିମାନଙ୍କ ସହିତ ଆମ କବିଙ୍କର ଅନ୍ତରଙ୍ଗ

ମର୍ମଗତ ସଂଯୋଗ ରହିଛି । ସମଗ୍ର ମାନବ ଜାତି ଯେଉଁଠି ଆଜିର ସଭ୍ୟତା ସଙ୍କଟ ସହିତ ଜଡ଼ିତ, ସେଠି ସୁଷ୍ଟ ଅନୁଭୂତିପ୍ରବଣ ଆତ୍ମ-ସଚେତନ କବି ନିଷ୍ପ୍ରହ ରହିବା ଅସମ୍ଭବ । ତାଙ୍କ କବିତାର ପ୍ରାଣ-କେନ୍ଦ୍ରରେ ତେଣୁ ସ୍ବାଭାବିକ ଭାବରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ଯୁଗଯନ୍ତ୍ରଣାର ସୁକଠିନ ବେଦନା ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । ସାଂପ୍ରତିକ କବି ଓ କବିତାର କାବ୍ୟ ନାୟକ ନିଜକୁ କାହିଁଭିତ୍ତୀନ ବୋଲି ମନେ କରି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ସେଥିପାଇଁ ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ଠାରୁ ତାଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଓ ବେଦନା ଅଧିକତର । ପୁନଶ୍ଚ ସେ ଅତି ବେଶୀ ନରୁପାୟ । କେଉଁଠି ସେ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉତ୍ତରଣର ପ୍ରୟାସ ପୋଷଣ କରୁଛନ୍ତି ତ ଆଉ କେଉଁଠି ପ୍ରାଚୀନ ମୂଲ୍ୟବୋଧ ଓ ପରମ୍ପରାକୁ ଶ୍ରେୟ ମଣି ତନ୍ମଧ୍ୟରେ ଜୀବନର ସଙ୍କଟରୁ ମୁକ୍ତି ଖୋଜୁଛନ୍ତି । ଏହି ଆତ୍ମହତ୍ତା ଓ ଅସଲଗୁଣା ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ୱର । ଅନ୍ୟକୁ ଚିହ୍ନିବା ତ ଦୂରର କଥା ସାଂପ୍ରତିକ କାବ୍ୟ ନାୟକ, ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ଚିହ୍ନେ ନାହିଁ । ନିଃସଙ୍ଗତା ଓ ନିରର୍ଥକତା ତାକୁ ଭୟାବ୍ଧ ଓ ଶକ୍ତିତ ରଖେ । ଏହି ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଗଣ୍ଡାର କ୍ଳାନ୍ତି, ସନ୍ଦେହ ଶୂନ୍ୟତା, ବିତୃଷ୍ଣା ଓ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା-ବୋଧର ପ୍ରତିରୂ ହେଉଛି ଗୁରୁ ପ୍ରସାଦ ମହାନ୍ତିଙ୍କର ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ କବିତା । ତାର ଅନ୍ତର ଓ ବାହାର ସବୁ ଶୂନ୍ୟତା ଓ ନିଃସଙ୍ଗତା ।

“ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଗୁଲେ ସହରର ବନ୍ଦୁସ୍ଥାନ

ଜ୍ଞାତସ୍ଥାନ, ନମସ୍କାର, ଜୟହିନ୍ଦ୍—

ସଲମ୍ ଭିତରେ

ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ ଦିଏ ହଠାତ୍ ଗାଡ଼ରେ ବ୍ରେକ୍

ଅକସ୍ମାତ ଏ କି ଭୟ

କେଉଁ ଘୋର ଦୁର୍ଘଟନ ବା କେଉଁ ଘୋର ମହାପାତକର

ଭୟ ଆଉ ପାପ ମିଶି ଏ ସମୟ ଅନ୍ତସନ୍ତା

ଜୀବନର ଉଗ୍ରାଂଶ କେବଳ ।”

ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଏଲିପ୍ଟିକ୍ସ The Cocktail Partyର Celio ଚରିତ୍ରର କଥା ମନେ ପଡ଼େ । ସେ ହରେକୃଷ୍ଣ ଦାସ ପରି ବଡ଼

ନଃସଙ୍ଗ ଓ ବିଷଣ୍ଣ । ସିଶଙ୍କୁର ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବରେ ‘କବି ସୀତାକାନ୍ତ
ମହାପାତ୍ର’ଙ୍କ କାବ୍ୟ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଅତିବେଶୀ ନଃସଙ୍ଗ ।

“ସେ ଦିନ ମୁଁ କହୁଥିଲି ମନେ ଅଛି
ପଛରେ ଧୂସ୍ର ଦ୍ଵାରକା, ସମୁଦ୍ରର ଉଜାଣି ଜୁଆରେ
ଏଇ କକାଇ ବନେ ଯେତେ କଇଁଳ ଓ ଶୁଭ୍ର, ପୁଅ
ମାତା ଓ ମାତୁଳ ନଷ୍ଟ ଯେତେ କ୍ଷୟକ୍ଷତି
ନଃସଙ୍ଗ ପୃଥିବୀ ଆଉ ସାଥୀ ଘନ—
ମୁଁ ସନ୍ତପ୍ତ
ମାଡ଼ି ଆସେ କାଳ ଅମାରତ ।”

ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାରେ ଜୀବନ ଯେତକ ସତ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁ ମଧ୍ୟ ସେତକ
ଆପଣାର । ତେଣୁ ସାଂପ୍ରତିକ କାବ୍ୟନାୟକ ମୃତ୍ୟୁଚେତନାରେ ଆହାନ୍ତ ।
ଅର୍ଥହୀନ ବର୍ତ୍ତମାନ, ଜୀବନର କ୍ଳାନ୍ତି, ନୈରାଶ୍ୟ, ବିଷଣ୍ଣତା, ପାପବୋଧ,
ନଃସଙ୍ଗତା ଓ ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଗତାନୁଗତିକତା ଠାରୁ ଆଧୁନିକ କବିତାର
କାବ୍ୟନାୟକ ପରିସୀମା ଲେଉଟେ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ଯେଉଁଠି କାଳ-
ସ୍ରୋତରେ ଅନିବାର୍ଯ୍ୟ ମୃତ୍ୟୁକୁ ଭେଟିବାକୁ ଧାଇଁଛି, ସେଠାରେ କବିତାର
ବା ସ୍ଥାୟିତ୍ଵ କେତେ ? କାବ୍ୟନାୟକ ଅଦ୍ଵରଦ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ
ମୃତ୍ୟୁର ଆଶୀର୍ବାଦ ଲେଉଟୁଛି । ଭୟ ଭଗ୍ନ ଲଗ୍ନ ଆଉ କେତେ ଦୂର/
କେତେ ଦୂର ରଜନୀର ଅନ୍ତମ ପ୍ରହର ! ରମାକାନ୍ତ ରଥଙ୍କ ବିମାନ
ଦୁର୍ଘଟଣାରେ ମୃତ୍ୟୁ କବିତାରେ ନାୟକ ଜାଣିଛି—“ମୋ ଆଇଷ
ଭବିଷ୍ୟତ ଶ୍ରୀଯାଏ ଛଅଶସ୍ତ୍ର କାଠର ଭେଳାରେ/ସମାଜ ବିମାନ
ପରି ସମୁଦ୍ରର ରକ୍ତାକ୍ତ ଆକାଶେ” । କବିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁଚେତନାକୁ ତେଣୁ
ଅସ୍ଵାଭାବକ ରୁଚ୍ଛ ମନୋଭାବ ସାଂପ୍ରତିକ ବୋଲି କହିହେବ ନାହିଁ ;
ତାହା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ମାନବିକ ଆବେଗାନୁଭୂତି ପରି ଚିରନ୍ତନ ସତ୍ୟ ।

ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାର ଆତ୍ମସଚେତନ କାବ୍ୟନାୟକ ନିଜ
ଅସ୍ତିତ୍ଵର ନିରର୍ଥକତା ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ । ଜୀବନ ପ୍ରତି ତାହାର
ଦୃଷ୍ଟିଭଙ୍ଗୀ ସମ୍ଭାବନାମୟ ନୁହେଁ । ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟହୀନ ଏହି କାବ୍ୟନାୟକ
ଭୟାତ୍ମ, ନିରାଶ, କ୍ଳାନ୍ତ, ବିଷଣ୍ଣ ଓ ଅବସାଦଗ୍ରସ୍ତ । ଦଶହରା ୧୯୭୧ର

କାବ୍ୟ ନାୟକ ବୁଝିଛି—‘ମୁଁ ଉଲ୍ଲୁ କାହାଁକା, ମୋର ଆପଣାର କଳ୍ପନାକୁ ଯାହା ଆଲୋକିତ କରୁଥିଲା ଅନ୍ଧାରର ଚନ୍ଦ୍ରା ବିଜୁଳିରେ’ (ରମାକାନ୍ତ ରଥ) ବର୍ତ୍ତମାନ ଜୀବନ ସଦା ମୃତ୍ୟୁର ସ୍ୱାକୁଳ, ନିଃସଙ୍ଗ, ଅସହାୟ ଓ ନିରର୍ଥକ । ବାର୍ତ୍ତାବ୍ୟ ପରି ଶକ୍ତିହୀନ । ‘ନଈ ପହଁର’ର କାବ୍ୟନାୟକ ଉପଲବ୍ଧ କରିଛି ବସ୍ତୁବା ମାନେ ଜୀବନ-ନଈ ପହଁରିବା—“ଜୀବନ ଯେଉଁଠି ନିରର୍ଥକ ସେଠାରେ ପହଁରିବା ଅର୍ଥ କାହିଁ—କୁଳରେ ଆଉ ଅଛି କଣ, ଆ ଡେଇଁ ପଡ଼ିବା ପାଣିକ ।” ଏହା ଜୀବନ ପ୍ରତି ଗଭୀର ବ୍ୟଙ୍ଗର ସୂଚନା ଦେଉଛି ।

ସାଂପ୍ରତିକ ଚିତ୍ତି ନି ଆଧୁନିକ ଜୀବନ ପରି ଆଧୁନିକ କବିତାର ସହଜ କାବ୍ୟ ପ୍ରକରଣ ମଧ୍ୟ ପ୍ରେମର ଆବେଗ ପ୍ରକାଶ ସେସରେ ଅନ୍ତରାୟ ହୋଇ ରହିଛି । ସାଂପ୍ରତିକ କବି ନାୟକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ଦୃଷ୍ଟିରେ । ସେମାନେ ଦେଖୁଛନ୍ତି ପ୍ରତିମା ନାୟକ ମୁହଁରେ “ଖାଲର ହସ”, ସେ ରୁଗ୍‌ଣା, “ତନୁତାର ଶ୍ରେଣୀର୍ଣ୍ଣ, ମୁଖ ବ୍ରଣ ଦୁଷ୍ଟ” । କବି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ନୃପ (୧୯୭୯) କବିତାର “ସେ ଏକ ବିବସ୍ତା ନିଶା/ ଖୋଜିବୁଲେ ଶଶେ ଶଶେ ନୂତନ ପରିଧି ।” ପ୍ରେମ ଅପ୍ରେଷା ନିଜ ଅସ୍ତିତ୍ୱ ତା ପାଖରେ ଅଧିକତର ମୂଲ୍ୟବାନ ।

ସାଂପ୍ରତିକ କବିତା ସହରର କବିତା । ଏହି ସହର ସଭ୍ୟତା ମଣିଷ ମଣିଷ ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପାରସ୍ପରିକ ଆଲୋପ ପରିଚୟ ସମ୍ପର୍କ ସୂତ୍ର ଛିନ୍ନ କରି ଦେଇଛି । ସହରର ସୀମା ବାହାରେ ଥିବା ପଲ୍ଲୀ ଓ ପ୍ରକୃତପାନ୍ଥ ମଣିଷର ଚିତ୍ତି ନିତା ବଢ଼ାଇଛି । କବି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦଙ୍କ ଏ ସହରଟା କବିତାର କାବ୍ୟନାୟକ ସବୁ କୁସ୍ଥିତିତା ଓ ଶାନ୍ତସୂଚୀ ଭିତରେ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଖୋଜିଛି—

ସନ୍ଧ୍ୟାଗମେ ଏ ସହର ଘୁଣି ହସେ

ମୃତ ମମି ପରି

ବିକୃତ ବିହୋସେ

କିନ୍ତୁ

‘ଅତିଥି ସଜାର’ର କାବ୍ୟ ନାୟକ ଆଲୋକିତ ସହରରେ
ବଣର ଅନ୍ଧାର ଦେଖିଛି ।

“ଏତେ ଅନ୍ଧାର ଯେ

ଏ ସହର ନୁହେଁ ବଣ ବୋଲି ନୁଆଲେକ ଭାବପାରେ ।”

ସହରର ଏକାକୀ ଭିତରେ ବନ୍ଧୁସ୍ଥାନ, ଜାତିସ୍ଥାନ, ନିଜ ଅସ୍ତିତ୍ବର
ସମ୍ମୁଖୀନ ହୁଏ । ସେ ଜାଣେ ଏ ସହର ଅଳୀନ ସହର—ଭ୍ରମୁଖୀ ଶୁଣକ

‘ହୋ ସହର ଅଳୀନ ସହର

ମାଳ ଜନ୍ମ ମରଯାଏ ଆସେ ପୁଣି ପିରୁ—

ବୋଲା ରାତି

ସେ ରାତିର ମୁହଁ ନାହିଁ

ଆଖି ନାହିଁ

ନାହିଁ ନାକ କାନ ।”

ସାଂପ୍ରତିକ କବି ପ୍ରକୃତିର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଆସ୍ବାଦନ କରିବାକୁ
ଯଦିଓ ବିମୁଖ ନୁହଁନ୍ତି ତଥାପି ଏ ଇଚ୍ଛା ଖୁବ୍ ବିରଳ । କବି ଗୁରୁ-
ପ୍ରସାଦଙ୍କ ‘ସିତୁଆ’ କବିତାରୁ ଏହି ମୁଖ୍ୟ ଅନୁରକ ଆମେ ଅନୁମାନ
କରି ପାରିବା—

“ଧାନ ସିଞ୍ଚି ନଈ ସିନା ଏଠି ନାହିଁ

ଏଠି ଶୀର୍ଣ୍ଣ ସିତୁଆ ନଈରେ

ରାତି ଘୋର ଅନ୍ଧାରରେ ତାର ଭାସେ ବିବର୍ଣ୍ଣ ଶ୍ରୀମାନ

ଏଠି ବାଲି ଅପନ୍ତର ଡେଇଁ ଘାସ ଗୁରୁତୁଆ ବଣ

ରାତିର ପବନ ଆସେ ଖୋଜି ଖୋଜି

ଝରକାରେ ଆଖିପତା ଡିବର ଆଲୁଅ ।”

ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ନିଷ୍ପ୍ରାଣ ଜୀବନବୋଧର ଛବି ସାଂପ୍ରତିକ
କବିତା । ସେହି ଛବିରେ ସ୍ବାଭାବିକ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟସ୍ଥାନ ରୁଗ୍‌ଣ
ମୂଲ୍ୟବୋଧ ନଷ୍ଟ ଶଯ୍ୟାସ୍ଥଳ ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଓଡ଼ିଆର କ୍ଳାନ୍ତି, ଅବସାଦ,
ଅସହାୟତା ପୁଞ୍ଜିଛି । ଯାହା ସତ୍ୟ ତାହା ଆଜି କବିତା, ତେବେ ସ୍ପଷ୍ଟ

ବାସ୍ତବର କଥା କହିବାକୁ ମଧ୍ୟ ସାଂପ୍ରତିକ କବିତା ବେଶ୍ ସେମାଣିକ୍ ହୋଇ ପାରିଛି । ଏହା ଯେତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ (Objective) ସେତେ ମନ୍ଦୁଷ୍ଟ (Subjective) ମଧ୍ୟ ।

ସାଂପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟତା ସମ୍ପର୍କରେ ଏତିକି କହିଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ପୁରାତନ ଓ ନୂତନ ମୂଲ୍ୟବୋଧର ସଂଘର୍ଷ ଦ୍ଵାରା ଆଜିର କବିତା ଗ୍ରହଣୀୟ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାରେ ଯେଉଁଭଳି ଉଚ୍ଚୁଳ ପ୍ରଭାବ ଓ ଶାଣିତ ମନାସାର ବିକାଶ ଦୃଷ୍ଟିରେ ତାହା ଗଣନାବନକୁ ଯେ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରି ନାହିଁ ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସ୍ଵୀକାର୍ଯ୍ୟ । ଆଧୁନିକ ମଣିଷର ଜୀବନଯାତ୍ରା ଦ୍ଵାରା କବି ସମାଜରୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ଶିଳ୍ପାୟନ ପ୍ରତି ମଣିଷର ଆକର୍ଷଣ ବଢ଼ିବା ଦିନରୁ ସଂସ୍କୃତି ସମ୍ପନ୍ନ ବ୍ୟକ୍ତିର ଅସମ୍ମାନ ବଢ଼ିଛି । ସମାଜ ଓ କବି ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ବିମୁଖ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କର ସମାଜବିମୁଖତାରୁ କିଛି କମ୍ କିଛି ହୋଇନାହିଁ । ପ୍ରଥମେ ତାହା ଆତ୍ମକେନ୍ଦ୍ରିକ ଓ ଦୁର୍ବୋଧ ହୋଇ ପଡ଼ିଛି । ସମଗ୍ର ମଣିଷ ଜୀବନ ସହିତ ତାହାର ସମ୍ପର୍କ ଦୁର୍ବଳ ହେବାରୁ ମାନବିକ ଆବେଗାନୁଭୂତିର ବ୍ୟାପ୍ତି ଓ ବୈଚିତ୍ର୍ୟ କମିଛି । ଫଳରେ ମଣିଷର ଦୁର୍ବଳତା ଓ ଅସହାୟତା ଦେଖି ତାକୁ ବ୍ୟଙ୍ଗ କରିବାକୁ ପ୍ରଲୋଭନ ବଢ଼ିଛି ।

ସାଂପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାକୁ ସଙ୍କଟମୁକ୍ତ କରିବା ପାଇଁ କବିର ଭୂମିକା ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଶ୍ଚୟ । କେବଳ କବି ସତ୍ତ୍ଵେ ପାଠକ ମାତ୍ରେ ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାକୁ ବୁଝିବେ । ତେଣୁ ପାଠକ ଏବଂ କବି ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଯୋଗସୂତ୍ର ସ୍ଥାପିତ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଓଡ଼ିଆ ପାଠକମାନେ ଯଦି ସୃଜନ ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅମୂଲ୍ୟ ସ୍ଵାଦ ପ୍ରଜ୍ଞାଶା କରନ୍ତି ତେବେ ସେମାନଙ୍କୁ ଆଧୁନିକ କବିତା ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ବୋଧଶକ୍ତିକୁ ଗଢ଼ାଇତର କରିବାକୁ ହେବ । ଯୁଗ ତେଜନା ସହିତ ନିଜକୁ ପରିଚିତ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପୃଥିବୀର ସତ୍ୟତା ଓ ସଂସ୍କୃତିରେ ସଙ୍କଟ ଦେଖା ଦେଇଛି । ପାଠକକୁ ମଧ୍ୟ ଏହି ସଙ୍କଟ ସହିତ ଏକାତ୍ମ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ଏବଂ ସୁକୁମାର ଅନୁଭୂତି ଓ ମନନ ଶକ୍ତିକୁ ବିକଶିତ

କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତାହେଲେ ସାଂପ୍ରତିକ ଓଡ଼ିଆ କବିତାର ଭବିଷ୍ୟତ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହେବ, ଏହା ନିଃସନ୍ଦେହ । ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପାଠକ ଓ ସାହିତ୍ୟ ରସିକଙ୍କର ଯେପରି ଯଥେଷ୍ଟ ବର୍ତ୍ତମ୍ୟ ରହିଛି, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ଉଦାର ସହାନୁଭୂତିଶୀଳ ନିରାପେକ୍ଷ ଅନୁଦୃଷ୍ଟି ସମ୍ପନ୍ନ ହେବା ପାଇଁ ସାଂପ୍ରତିକ କବିତାର ଆଲୋଚକ ସଚେତନ ରହିବା ଉଚିତ ।

